

ДНЕВНИКЪ

(стенографически)

на

III обикновено Народно Събрание. (Втора сессия.)

XXIX. ЗАСЪДАНИЕ, ЧЕТВЪРТЪКЪ 8 ДЕКЕМВРИЙ 1883 ГОД.

(Начало въ 2 часа 25 мин. послѣ пладнѣ, подѣ председателството на г-на Д. Грекова.)

Председателъ (звъни): Ще се чете списъка на депутатитѣ.

Секр. Цачевъ (чете):

Отъ 53-ма души представители присъствуватъ 42-ма, и отсъствуватъ 11 души; а именно: Геровъ, Тефикъ Бей, Илия Щърбановъ, г. Бошнаковъ, К. Анковъ, Митрополитъ Симеонъ, Д. Станковъ, Д. Попповъ, Т. Мустафа, К. Помяновъ и Я. Геровъ.

Председателъ: Тѣй като болшинството на Събранието присъствува, обявявамъ засѣданието за открито.

Секр. Цачевъ: Протокола отъ миналото засѣдание не е готовъ. Моля г-на Председателя, да назначи и другъ Секретаръ, защото има много работи.

Председателъ: Ще се помисли и за това.

Илия Вълчевъ: Имамъ да направя едно заявление къмъ г-на Председателя на Нар. Събрание, което заявление само ще прочетъ (чете):

До III Обикновено Народно Събрание.

Слѣдъ станалото на 5-й септемврий т. г. така нарѣчено, съглашение, съ цѣль ужъ да повърнемъ страната въ редъ и миръ, многома си помислихме, че послѣ това, ще настане времето на честната дѣятелность, че грѣшницитѣ ще се покаятъ и поправятъ, и че ставалитѣ до тогава произволи ще

се прекратятъ, и се съгласихме да останемъ да работимъ въ това Събрание и съ това правителство; но за голѣмо съжаление, вече е неоспоримъ фактъ за сѣкого, че всичко това е било грозна измама. Народната поговорка, създадена на основание вѣковното искусство на нашия народъ, говори, че «гърбавия го исправя само гроба». Ний испуснахме отъ ума си тая поговорка, когато ставаше съглашението, и ето че не слѣдъ много, слѣдъ три мѣсеца, на сжщата дата, додохме да се убѣдимъ още по-силно въ нейната истинность.

Оставаме всички други нарушения отъ страна на М-ството и на неговото обикновено болшинство на текущо установенната Търновска конституция, както и на вътрѣшния правилникъ на Събранието, а се спираме на послѣдното, което доде да убѣди и най-кратковидитѣ, че отъ това болшинство на Събранието наистина може да се очѣква сичко друго, но не и нѣщо законно и редовно. (Шумъ) (Гласове: лажешъ!)

Председателъ: (Звъни).

Вълчевъ: Ще свърша (продължава да чете): Послѣдната безстыдна игра на Министерството съ болшинството му отъ около 30 души съ законопроекта за измѣненіята на Търновската конституция ще остане като вѣрно послѣ Свищовското черно пятно въ Българската най-нова история. (Шумъ голѣмъ. Тропания съ крака. Председателъ звъни.) (Въл-

чевъ продължава да чете): И ще свидетелствува предъ далекитѣ поколения български за пирамидалната незаконност на нейнитѣ автори. (Долу! лъжешъ! Шумъ голѣмъ).

Председателъ (Звъни): Изобличавамъ Ви г. Вълчевъ. Батановски: Нека се говори.

М-ръ Цанковъ: Г-да представители, който има заявление, той го дава на Председателя и Председателя, ако намѣри за благословно, го чете предъ Нар. Събрание. Това е обичая, който всекога се практикува.

Вълчевъ: (Продължава).

Председателъ: Г-нъ Вълчевъ, отнемамъ Ви думата.

Вълчевъ: Моля Ви не дѣйте ме прекъсва.

Председателъ: Изобличихъ Ви единъ пѣтъ, втори пѣтъ Ви изобличавамъ, (Вълчевъ: Продължава) и третия пѣтъ Ви изобличавамъ.

Вълчевъ: Не дѣйте ми отнема правото като представителъ.

Председателъ: На основание чл. 15 отъ правилника, г-нъ Вълчевъ да излѣзе изъ Събранието. Г-да квестори, изпълнете рѣшението ми.

Сукнаровъ: Какво е депутатското право? Защо не оставате единъ депутатъ да прочете, което желае?

Квесторъ Манафъвъ: Исполнямъ заповѣдта на Председателя. (Шумъ голѣмъ и тропания съ крака).

Вълчевъ: Не искамъ да излѣза. Азъ се обръщамъ къмъ Вашата съвѣсть, не дѣйте ме закача. Азъ ще свършъ.

Председателъ: Давамъ за 5 мин. отидихъ. Г-нъ Вълчевъ е изключенъ отъ днешното заседание.

(Послѣ рапукъ).

Председателъ: Ще минемъ на дневенъ редъ. Има думата г-нъ докладчикъ на комисията за избирателния законъ.

Докл. Пачевъ: Г-да представители, избраната отъ Васъ административна комисия по поводъ разглежданieto на нѣкои предложения внесени отъ М-ра на Вътрѣшнитѣ Дѣла, касающи се до администрацията, има случай да се занимава въ 2 свои заседания относително до внасянето предложението по избирателния законъ.

При разглежданieto на това предложение отъ страна на г-на Председателя на Министерскитѣ Съвѣтъ и М-ра на Вътрѣшнитѣ Дѣла, комисията се занимава и съ урегулиранieto или пояснението на други нѣкои членове отъ избирателния законъ, приетъ на 1880 година въ тогавашното Н. Събрание и утвърденъ отъ НЕГ. ВИСОЧЕСТВО, законъ, който е съобразенъ съ духа на основния законъ на държавата.

Ще се считамъ за щастливъ като докладчикъ на тая комисия, да укажъ на тия измѣнения или просто да дамъ едно

пояснение на нѣкои членове отъ този законопроектъ; то е именно законъ за избиранието представители на обикновенното и великото народни събрания, който е приетъ въ 80 година.

Глава I и чл. 1, 2, 3, 4, 5 и 6 оставатъ както сж си въ законопроекта. (Гласове: Да се прочетатъ).

Председателъ: Г-нъ докладчикъ трѣба да каже ония членове, които сж измѣнени, и другитѣ, които си оставатъ тѣй, и за които не се предлага никакво измѣнение.

Докладчикъ: Комисията предлага едно измѣнение върху чл. 7, който споредъ закона гласи така: «Всекий избирателъ има право да се оплаква противъ неправилното исключение или записване въ списъцитѣ. Оплакванията и заявленията се подаватъ на окръжний управителъ, който веднага ги испраща за разглеждане въ една комисия».

Членътъ е измѣненъ тѣй: Чл. 7 «Незаписанитѣ въ тия списъци лица, които мислятъ, че иматъ право да сж избиратели, тѣй както и ония, които би съглѣдали въ сжщитѣ списъци лица, не записани или не правилно записани, могатъ въ разстояние на 10 дена отъ дена на обнародванието на тия списъци, да заявятъ за това на общинското управление».

Общинскитѣ съвѣтъ въ разстояние на три дни се произнася, слѣдъ като испита интересующитѣ се лица.

Недоволнитѣ отъ постановлението на общинскитѣ съвѣтъ лица, могатъ да апелиратъ прѣдъ Върховната комисия, съставена отъ председателитѣ на окр. упр. съвѣтъ и градското общинско управление въ окръжния градъ съ по единъ почетенъ членъ и отъ председателя на окръжния съдъ, или гдѣто такъвъ нѣма, отъ мировий съдия. Въ тая комисия председателствува единъ отъ двамата послѣдни.»

Комисията е приела тия измѣнения по слѣдующитѣ съображения: То е първо, когато единъ човѣкъ съглѣда, че не е записанъ въ списъцитѣ споредъ стария избирателенъ законъ, даваше заявление само на тѣзи комисия, която рѣшаваше окончателно, и ако той не е доволенъ отъ рѣшението на комисията, отнасяше се съ прошение до Нар. Събрание. Тука комисията мисли за да не се отнема правото на единъ гражданинъ, за това положи втора инстанция. Освѣнъ това, въ този членъ не се дава право на избирателитѣ да оспорятъ записването на единъ членъ отъ общината, който нѣма политически и граждански права съгласно съ чл. 2 на избирателния законъ. Комисията иска да даде възможност на ония, които иматъ права, да не загубятъ своитѣ граждански права, да се отнасятъ като въ първа инстанция на общинскитѣ съвѣтъ. Ето мотивитѣ, които сж

принудили комисията да редактира този членъ тъй, както го прочетохъ.

М-ръ Цанковъ: Азъ благодаря на комисията, че е изтъквала по добръ този членъ. И наистина, които се оплакватъ, че не сж записани, или сж записани криво, или нѣкого други записали, добръ е да има 10 дена да се отнесжтъ на общинския съвѣтъ и да поправятъ. Или, ако не се удовлетворени, да стане апелъ на друга комисия, споредъ както е казано тука. За това, отъ страна на Министерството приемамъ го.

Л. Дуковъ: Това, за което г. Министеръ се съгласява може би е наистина така и да е много право. Но, ние, които имаме предложение за промѣнението на този избирателенъ законъ, можемъ да се произнесемъ само върху това. А може би да не можемъ да се освѣтимъ само съ едно слушание на това, което г. докладчикъ каза. Трѣбаше да имаме доклада напечатанъ и раздаденъ на всѣкого, за да можемъ да се произнесемъ.

Щомъ такова нѣщо нѣма, ние не сме приготвени да се произнесемъ и слѣдователно, ако се приеме, ще бжде противъ нашитѣ убѣждения. Не ще имъ откажж добрината, може би да сж добри измѣненіята, но за насъ не можемъ да си съставимъ понятие. Да слушаме единъ членъ толкова дълъгъ не можемъ токо тъй да се произнесемъ безъ предварително да сме го обмислили. Доклада трѣбало да се напечата и раздаде на ржцѣтъ ни.

М-ръ Цанковъ: Азъ ми се струва, че щомъ Министерството не се противи на онова, което е направила комисията, то тамъ нѣма нищо. Подиръ остава на Н. Събрание да се приеме или не. За туй, моля г-нъ Предсѣдателя да тури члена на гласуване.

Л. Дуковъ: Съ това не се попълня цѣлѣта, щомъ се съгласи Нар. Събрание съ правителството и комисията. Нар. Събрание може би да се съгласи, защото е солидарно съ правителството. Но ми се струва, че така легко не трѣба да се произнасяме върху толкова важенъ въпросъ.

Предсѣдатель: Моля г-на Докладчика, да прочете още веднжжъ чл. 7.

Докладчикъ (чете. — Виджъ по-горѣ).

Предсѣдатель: Приема ли Нар. Събрание чл. 7, както го предлага комисията? Който го приема да си дигне ржката. (Болшинство).

Докладчикъ: Комисията предлага едно измѣнение на чл. 10 отъ избирателния законъ, който гласи тъй: «Избирателитѣ се свикватъ и избиранията ставатъ въ главния градъ на окръга. Но поради мѣстнитѣ нужди и за улеснение

на избирателитѣ, по-голѣмитѣ окръзи могатъ да бждатъ раздѣлени на нѣколко избирателни околии.

Въ такъвъ случай избирателитѣ се свикватъ и избиранията ставатъ въ главния центръ на всѣка околия. Раздѣлението на по-голѣмитѣ окръзи на околии и опредѣлението на околийскитѣ центрове се извършва отъ Нар. Събрание. Всѣка избирателна околия трѣба да има не по-малко отъ 4 хил. и не по-много отъ 6 хил. кжци.

Забѣлжка: До гдѣто Нар. Събрание направи распредѣлението на избирателнитѣ околии и опредѣли тѣхнитѣ центрове, извършването на това се възлага на окръжнитѣ управителни съвѣти.

Комисията предлага слѣдующия членъ:

Чл. 10. «Избирателитѣ се свикватъ и избиритѣ се произвождатъ въ центроветѣ на административнитѣ околии. Тѣ избиратъ съгласно чл. 86 отъ Конституцията и чл. 30 отъ настоящия законъ, опредѣленото число представители въ основание на числото на народонаселението на административнитѣ околии.»

Тукъ господа представители, Народното Събрание на основание на този членъ, който чухте, на съвѣта се налага длжностъ да си опредѣли избирателния центръ; но комисията мисли за избирателний центръ да бжде административний околийски центръ, което като преглѣдахме, намѣрихме твърдѣ малко такива, които иматъ по-вече отъ 6000 кжци. Основохме се на списъка отъ Мин. на Вжтр. Дѣла. За това да се изостави забѣлжката която говори за окр. съвѣтъ. Да знае всичкий свѣтъ, че всѣкой членъ отъ една община ще отиде да гласува тамъ, гдѣто е привързанъ административно. Това да се опредѣли единъ пжтъ за всѣгда, т. е. избирателната околия ще се съвпада съ границитѣ на административната околия.

М-ръ Цанковъ: Както видѣхте, г-да представители, че въ избирателний законъ е казано, че Нар. Събрание ще опредѣли избирателнитѣ околии, не административни, защото они още не бѣхж опредѣлени, но до тогази до гдѣто Нар. Събрание ги утвърди, Министерството ще направи тѣзи околии. Сега, както е направила комисията азъ се съгласявамъ, защото има вече 57 околии. (Гласове: 56, Дръновската не е утвърдена). Дѣто ще се каже тѣзи административни околии ще станжтъ въ сжщото врѣме и избирателни околии. И то се знае, че ще се смѣта на 10 хиляди души, т. е. една околия ако има 50 хил. души, ще даде 5 души представители; ако има 40 хил. — 4 души представители. Послѣ има една бѣлжжа за фракции, която ще видимъ по надолу въ 30 членъ, напр. ако има 25 хил. души, ще каже на 20 хил. 2-ма души депутати, а съ 5 хил. какво ще

правимъ? Това по долу ще се истълкува. За това, Министерството приема както е направила комисията.

Д. Попповъ: Тука нѣма голѣми измѣнения щомъ се казва, че всѣка околия ще избира.

Докладчикъ: (Чете още веднажъ чл. 10 по измѣненията на комисията. Виджъ по-горѣ).

Председателъ: Полагамъ на гласуване чл. 10 както го предлага комисията. Които го приематъ, да си дигната ржката. (Болшинство).

Докладчикъ (чете):

Чл. 11. Въ окръжното избирателно събрание надзирава изборитѣ председателя на окр. упр. съвѣтъ, въ избирателното събрание въ окр. градъ надзирава изборитѣ председателя на градското общ. управление.

Въ окол. избир. събрания надзиратъ изборитѣ, по единъ въ всѣко събрание, председателя, дѣйствителнитѣ и почетни членове на окр. упр. съвѣтъ, който се распореджа предварително за това.

Всѣкиго отъ тия надзиратели открива избирателното събрание и предлага на присѣдствающитѣ избиратели немедленно да си избержтъ бюро.

Комисията предлага едно измѣнение въ този членъ, което е слѣдствие на пристия 10 членъ. Тя го предлага тъй: «Избирателнитѣ събрания се откриватъ и надзиратъ отъ единъ членъ на окръжнитѣ съвѣти заедно съ кмета на околийския центръ. Първий отъ тѣхъ при отварянието на събранието обявява числото на представителитѣ, които трѣба да се избержтъ и поканва избирателитѣ да си избержтъ бюро.»

Г-да представители, ние имаме окръжни избирателни събрания; това вече нѣма да бѣде тъй, защото ще имаме околийски. За да нѣма недоразумѣние, кой ще надзирава и да има по-голѣма гаранция за надзора на избора, комисията мисли за да бѣде по цѣлесъобразно, на мѣсто да има само членъ на окръжния съвѣтъ, да го придружава и кмета. Това комисията предлага, като се основава, че ще има по-голѣма гаранция за правителството, когато се надзирава избора отъ двама, отъ колкото отъ единъ.

М-ръ Цанковъ: И този 10 членъ Министерството напълно приема, и моли Събранието и то да го приеме.

М. Велевъ: Колкото за члена отъ окръжния съвѣтъ, съчитѣ съмъ видѣлъ, когато раздава бюлетинитѣ. За това, не е възможно той да се смѣсва въ народа, когато си избира представители; той нека да си глѣда своята работа. Контрола нека правителството да си го държи, а не да се смѣсва нѣкой било членъ отъ сѣдилището или отъ окр. съ-

вѣтъ. За това, азъ съмъ на мнѣние този членъ да не се никакъ предвижда, а да се исчисли, защото съчитѣ съмъ видѣлъ да раздава и кжса бюлетини члена.

М-ръ Цанковъ: Азъ ми се струва, че тѣзи, които надзиратъ тамъ, не отиватъ за да се мѣсатъ, защото и тия лица, които сж отъ окр. съвѣтъ или общинското управление и тѣ сж избрани отъ народа; тѣ надзиратъ само да неставатъ смущения, а не да се мѣсятъ въ изборитѣ. За това, моля Нар. Събрание да приеме члена, който го предлага комисията.

М. Велевъ: Моля г-да, Нар. Събрание, колкото малко да предвиди, то става голѣмо, оня членъ не отива тамо за друго, а само да прави скандалъ; това съмъ го видѣлъ съчитѣ си. За това, не трѣба да се предвижда този членъ, защото ония, които даватъ въ правителственната каса и даватъ войници, тѣ ще си избератъ и представителитѣ. Видѣлъ съмъ съчитѣ си този членъ да прави тамъ скандалъ и послѣ да казва, че народа го е направилъ.

Болнаковъ: Азъ съмъ съгласенъ съ г-на М. Велева, но го моля само да направи предложението си писмено. Най-напредъ да се вотира члена на комисията, а послѣ измѣнението, което той предлага.

Дуковъ: Азъ не забѣлжихъ нѣщо отъ г-на М. Велева, което трѣбало да се редактира. Той само показа, че не трѣба да се правятъ тия измѣнения. (Шивачовъ исчерпано е). Моля г-на Шивачова да сѣди по прилично, за него може да е исчерпано, но за мене не е. Той каза, че кмета може би да има влияние тамъ и да побръква. Наистина кмета може би да не иска да побръква, за това така да го лишиме, не е право. Може би народа да има довѣрие въ него сжщо и правителството да има довѣрие. Но, да се остави надзирателъ на избирателитѣ, на това не се съгласявамъ; защото, когато стане избора, кмета, като по-близо стои до администрацията, може правителството просто да му предпише да прокара неговитѣ кандидати, както е било до сега въ всѣкои избори. Такова нѣщо да не се остава да надзирава, но просто да има и той тамъ гласъ. Разбирамъ отъ окр. съвѣтъ членове, които сж тамъ, на тѣхъ нѣма какво да се откаже.

М-ръ Цанковъ: Азъ ми се струва, че г. Дуковъ ще се съгласи съ мене, че когато става събрание, все трѣбва да има надзирание; безъ това не може. Дѣто ще каже, че ако искаме сега да махнемъ тѣзи избиратели, които сж избрани отъ народа, и които нѣматъ надъ себѣ си властъ и значение, то трѣбва да туримъ тамъ полиция, или административни власти или околийски началници; мисля, че на

това и г. Дуковъ нѣма да се съгласи. За това, за по голѣма гаранция, за да нѣма страхъ върху тѣзи избиратели, за това се турятъ хора, които сж сами избиратели и съ които иматъ земание и даване, а не да отиде тамъ околийскій началникъ или незнамъ кой. (Гласове: Съгласни).

Дуковъ: Ако искаме да оставимъ свободни изборитѣ, както населението го иска, нека да оставимъ избирателитѣ сами да си избиратъ лицата, които да бждатъ за правилността на изборитѣ. Щомъ оставилъ кмета, значи оставяме го въ видъ на полиция. Азъ мисля, че като има двама отъ бюрото, и като ги оставимъ да си избиратъ още и изъ помежду си, това ще бжде най добръ, и ще бжде по добъръ надзоръ, отъ колкото да бжде кмета. Азъ зная, че това ще се приеме, но да неказваме, че тогава ще бждатъ свободни изборитѣ, ако се остави на кмета.

Поповъ: Администрацията, че има влияние надъ изборитѣ нѣма съмнѣние. Но не би било злѣ, да се остави сами да си избиратъ, защото инакъ народътъ ще знае, че избира за управителенъ съвѣтъ.

Докладчикъ (чете още веднѣжъ).

Поповъ: Защо да бжде кмета? Тамъ ще има много кметове; и защо да се дава това право само на него кметъ. Може и единъ старшия и той да надзирава, защото много старши има.

Председателъ: Най напредъ ще положж на гласуване члена както го предлага комисията и подиръ това, — Вашето предложение.

Полагамъ на гласуване чл. 11 както го предлага комисията, и който го приема, да си дигне ржката. (Болшинство).

Д. Поповъ: Оттеглямъ си думата.

Доклад. Цачевъ: Членъ 12-ий остава сжщиятъ, само за едно пояснение за отбѣгване на нѣкакви недоразумѣния, които често се случватъ при изборитѣ, комисията въ третата алинея приложила слѣдующитѣ думи: «Въ опрѣдѣлений за започване на избора часъ, присѣтствующитѣ избиратели на брой не по малко отъ 50 души, избиратъ членовѣтъ на бюрото отъ грамотни лица съ явно гласоподаване, за което съставяватъ и подписватъ протоколъ». Тази редакция комисията намѣри за нужно, като се води отъ 5 годишната практика по изборитѣ. Какво става г-да прѣдставители? Става, че въ 8 часа или по-напрѣдъ дохождатъ 5, 6 или 10 лица и заявяватъ на члена на Окржж. Съвѣтъ или на кмета и казватъ, че часа вече дошълъ и трѣба да се избере избирателно бюро. И 5 души избиратели или 10 избиратъ 15 члена за избирателното бюро. Ще

има ли справедливостъ? Въобще не ще има справедливостъ, 5 лица да избиратъ 10 или 15 членове за бюрото. За да се избѣгне това недоразумѣние и да не ставатъ прѣспирни върху избиранieto на бюрото, което е единъ отъ най-важнитѣ въпроси и причина за най-голѣми спречквания между избирателитѣ отъ разни избирателни центрове, комисията за това прѣдложи това улучшение, че когато се събератъ 50 души, ще избиратъ членовѣтъ на бюрото, ще съставятъ протоколъ и подписватъ и никой нѣма послѣ да претендира.

Д. Поповъ: Не зная какъ може да се тури 50 души, когато тамъ се събиратъ съ хиляди хора. Една околия ако има 50.000 жители, тамъ ще се събератъ 5—6000 избиратели. Нека остане както си е, защото тѣй може да направятъ произволъ тѣзи 10 души.

Доклад. Д-ръ Цачевъ: За обяснение и именно за постижение на прѣдложенната цѣль отъ г. Попова, за това комисията положи най-малко отъ 50 души, а може да дойдатъ и 1000 души.

По малко отъ 50 души не могатъ да съставятъ бюро. Това е било една отъ главнитѣ причини за разваляние на бюрото, и който е ималъ случай да бжде административенъ чиновникъ, той знае и е виждалъ това. Надумватъ се и дохождатъ рано 10 или 15 души, турятъ своя часовникъ по-напредъ отъ 8 и избиратъ бюро. Щомъ дойдатъ другитѣ избиратели, послѣ претендиратъ, че бюрото не е законно избрано. За да се избѣгне това, най добръ е да се тури граница и да се каже, че по малко отъ 50 души не може да избиратъ бюро.

Шивачовъ: Отказвамъ се.

Попповъ: Азъ мисля, да бждатъ по-вече отъ 50 души. (Д-ръ Цачевъ: Да се тури 100).

Дуковъ: Азъ ще моля г. Попова, да оставимъ тѣзи разисквания. Азъ се освѣтлихъ много доста, за това трѣба да слушамъ единъ човѣкъ, които е практикувалъ такива работи. (Веселостъ). Да се вотира както си е.

Председателъ: Моля г. Докладчика да прочете още единъ пжтъ измѣненiята, които сж направени въ третата алинея.

Докладчикъ Цачевъ: (Чете. — Видѣ по горѣ).

Председателъ: Полагамъ на гласуване члена, както го предлага комисията. Който приема, да си дигне ржката. (Вишегласие).

Докл. Д-ръ Цачевъ: Комисията е направила пояснение пакъ отъ практика, както г. Дуковъ има добрината да каже, върху чл. 19, и го редактира тѣй. (Чете — Видѣ по горѣ). Това е първата алинея, а втората алинея остава както е въ закона.

Г. Геровъ: Както прочете члена г. Доладчика, виждамъ едно нѣщо неумѣстно. Тукъ ние казвами ако се не събержтъ 50 души да избержтъ бюро, но може тѣ да се несъбержтъ до 10 часа. За това до опрѣделимъ на 8 или 9 часа да се събержтъ. Ако се види, че на 8 е рано, да се тури отъ 9 — 4. Ако оставимъ не опрѣдѣлено, тогава ще дойдатъ на 10 часа, ще продължаватъ до 2 часа, и който доиде послѣ ще му кажатъ нѣмашъ право да гласоподавашъ.

Анневъ: Г-нъ Докладчикъ както прѣдполага, значи ако нѣкоя община се яви при затваряние на бюрото, то на тѣхъ ще се позволи да гласуватъ. Но ако частици отъ нѣкои общини се явжтъ, значи на тѣхъ нѣма да се позволи да главуватъ. Дѣ остава тѣхното право? Тогава и на тѣхъ не можемъ да имъ земемъ правото. Щомъ има нѣкои да гласува, нѣма да се глѣда часа, а да се продължава до дѣто си пуснатъ бюлетинитѣ.

Шивачовъ: Искамъ само да дамъ моето мнѣние на комисията и ако желае да го вземе въ внимание. Има въ една околия 25 общини, 10-тѣ отъ тѣхъ се намиратъ въ центра на града да гласуватъ, а отъ другитѣ по 2 или 3-ма души дали бюлетини, трѣба ли бюрото да чака остатѣка до когато дойдатъ? Както каза и г. Геровъ да се опрѣдѣли и да се каже отъ 9 до 4 или до 6 часа, но само да има опрѣдѣленъ часъ, и който желае да гласува, трѣба да дойде на врѣме.

Л. Дуковъ: Ако и да съмъ противъ измѣнението на този избирателенъ законъ, но както и да е, на основание на това, което каза г. М-ръ вчера, че нѣма да приема други прѣдложения за измѣнение освѣнъ неговитѣ, сега казвамъ, че ако се тури таково число отъ 8 до 4 часа врѣме, ще си изгубатъ по-вечето хора правото. Всичкиятъ избиратели не ще можатъ да дойдатъ въ назначения день, защото има села, които сж далечъ отъ центроветѣ по 10 часа, и ако се забавятъ половинъ часъ, трѣба да си изгубатъ правото. Да се не казва отъ кога да захваща, но да трае до 4 часа, а да не се казва отъ 8 или 9, а когато се събержтъ по-вече души. Ако направимъ опрѣдѣление, тогава може да се случи като снощи да хване една виелица, не могатъ да пристигнатъ нѣкои избиратели и тогава да ги лишимъ отъ правата. Да се опрѣдѣли 5 или 4 часа, но да се не казва отъ колко до колко, за да не се онеправдаятъ ония, които сж по на далечъ.

Докл. Д-ръ Пачевъ: Комисията като направи тѣзи разяснения върху 19 чл. на избирателния законъ се е водела по слѣдующитѣ причини: първо, че на много мѣста въ 8 часа кутитѣ не се отварятъ, или бюрото не се съставило и избора не се почва. Почва се на 12 часа и щомъ

дойде 4, казватъ, че врѣме дойде и избора се прѣкъщава. Има такива случаи, че онѣзи които сж избрани въ бюрото, иматъ интересъ да закѣснѣятъ гласоподаванието, защото иматъ намѣрение да добиятъ тѣ гласове и да лишатъ нѣкои общини отъ да гласоподаватъ. Вие знаете г-да, че въ избирателний законъ има начинъ за гласоподавание. Тамъ е казано, че общинитѣ се викатъ по азбученъ редъ, махла по махла, село по село и пр. Комисията като взе въ внимание всичкитѣ тѣзи случайности, редактира този членъ, за да може да се запазятъ избирателнитѣ права на българскитѣ граждани. И ако ми позволи г-нъ Председателъ да прочета втори пѣтъ члена, ще се убѣдятъ г-да представители въ доброто намѣрение на комисията и ще приематъ члена, както го предлага тя.

Анневъ: Спорѣдъ взглядоветѣ на г-нъ Шивачова става явно, че въ нѣкои избирателни бюра се практикуватъ права, които спомѣна и г-нъ Дуковъ, сир., че нѣкои общини, които не пристигнали на врѣме, като пристигнатъ по-късно, ще имъ кажатъ: г-да, часа напрѣдва, не остана врѣме да гласувате за това, да си отидете. Това ще има лоши послѣдствия. За това, ако има членове отъ нѣкоя община, които сж пристигнали да гласуватъ до 3 часа, а при това пристигватъ и други нѣкои членове отъ извѣстна община, то не трѣба да се спира гласуването, а да се продължава. Въ послѣдния избирателенъ законъ има казано, че и прѣди опредѣления часъ, ако нѣма кой да гласува, постановява се за закриванieto на изборитѣ; инакъ се продължаватъ. Щомъ мине опредѣления часъ, и нѣма никой да се появи да гласува, трѣба да се закрие. А ако е миналъ часа и има хора избиратели, които сж захванали вече да даватъ бюлетини, какъ може да имъ се отнематъ правата? Трѣба да се продължава.

Г. Геровъ: Азъ нѣма да се съглася съ г-на Дукова защото, ако ние не туримъ сутринъ, и когато знаятъ, че сутринъ нѣма опредѣленъ часъ, ще чакатъ да дойде 12 часа, подиръ малко захващатъ и дожда 4 часа и казватъ минало е врѣмето, а на вѣнъ чакатъ 500 души хора, какво да правимъ тѣзи хора? За това, като сме практикували всички и знаемъ това, че всѣки, който иска да не изгуби правото си трѣба да дойде на врѣме. Ако приемемъ както казаха г.г. Анневъ и Шивачовъ, че ако дойде една община подиръ опредѣления часъ да ѝ се позволи да гласува, тогава тѣ ще се точатъ цѣла недѣля. Трѣба ли да стои бюрото и да ги чака? Трѣба да имаме опредѣленно врѣме, и който не иска да губи правата си, да дойде на опредѣленното

врѣме. Да опредѣлимъ, че отъ 9 до 4 часа всѣки има право да гласува, а послѣ това врѣме си изгубва правото.

М-ръ Цанковъ: Азъ първи пътъ когато прочетохъ това, бѣхъ разбралъ, че 4 часа ако стане, и една община ако е захванала да гласува, мисляхъ, че въ члена е казано, че да се не отваря кутията, до когато тая сѣщата община не е свършила бюлетинитѣ. Но тукъ е казано «общинитѣ». (Докладчикъ **Д-ръ Цачевъ:** Не е). Н. пр. дойде 4 часа и не свършатъ всичкитѣ избиратели отъ нея община, до тогазъ да трае още, и като свършатъ, тогазъ да се затвори. Но тукъ е казано «общинитѣ».

Д-ръ Цачевъ: (Чете:) «Ако нѣкоя община е почнала да гласува».

М-ръ Цанковъ: Тогава е добръ.

Ст. Х. Добревъ: Г-да представители! Г-нъ Анневъ твърдѣ добръ разясни въпроса, като искаше да каже, послѣдний часъ да се не опредѣлява. Азъ съ това се съгласявамъ, защото сега куповетѣ ще бѣдѣтъ голѣми и има околии, които иматъ до 70.000 жители. Отъ тамъ ще има около 7000 избиратели, и не ще можѣтъ да свършатъ, и трѣба да се продължи. Не трѣба да се опредѣлява часа.

М-ръ Цанковъ: Колкото за многочисленността на избирателитѣ, въ закона е казано, че тамъ ще да има нѣколко кутии. Колкото многочислени сѣ избирателитѣ, толкова повече кутии има, за да можѣтъ да гласуватъ по скоро всички. А за второто нѣщо, отъ което се води г-нъ предговорившии, че не ще да има много кутии, че не трѣба да се опредѣля часа на затварянието кутията, това е много опасно! Има една държава, то е Маджарската, тамъ не е опредѣленъ часа и избирателитѣ можѣтъ да продължаватъ 3—4 дена или една недѣля. Ето, че тамъ става работа за кавга, и не може да се отвори кутията, защото трѣба да дойдатъ всички. Тогава партиитѣ напиватъ се и се сбиватъ. За това именно въ всичкитѣ държави опредѣленъ е часа. Сега страха на негова милость г-нъ прѣдговорившия, които казва, че ще бѣдѣтъ много избиратели, се улѣснява съ това, че ще има много кутии. За това да се гласува члена, както го прѣдлага комисията.

Л. Дуковъ: Азъ мисля, че мотивитѣ, които наведоха г-нъ М-ръ и г-нъ Геровъ, сѣ нѣкакъ неоснователни. Тукъ ще има опредѣленъ день, и ще се свършватъ изборитѣ въ него день. Послѣдва за това указъ и всѣки знае кога ще бѣде избора. Казва се че ще бѣде въ единъ празниченъ день и се свършва въ него день; това е официално и всѣки трѣба да го знае. Но това е немислимо да се опредѣли деня, кой ще бѣде; за това оставамъ туй на страна и се приедемъ

нявамъ къмъ г. Аннева, който казва, да се не брои послѣдний часъ, до кога е опредѣлено. Селата г-да, както сега сѣхъ распредѣлени, до колкото знаа, има села далечъ 10 часа до центроветѣ. Ще ли може единъ човѣкъ да успѣе да дойде въ единъ день и ако не може да стигне по независящи отъ него причини трѣба ли да си изгуби правото? Заради това неவிждамъ умѣстно да кажемъ 9 — 4. можемъ да кажемъ до 4 или до 5, но да не казвами отъ 9; защото до дѣто се прочете списѣка на избирателитѣ изгубва се толкова врѣме. Има хора г-да, които нѣматъ добитѣкъ, отиватъ нѣши и не можѣтъ да стигатъ. Азъ съмъ на мнѣние да опредѣлимъ послѣдний часъ и до това врѣме, който не дойде да нѣма послѣ право да гласоподава. Това ще бѣде по правилно.

М-ръ Цанковъ: Никакъ не е праведно, ако не се опредѣли и часа на захващанието; защото тогазъ отъ партиитѣ ще се съберѣтъ по срѣдъ нощъ 50 души, ще направятъ бюро, ще подпишатъ протоколъ, ще го турятъ тамъ, и свършено. Трѣба да се опредѣли часа, даже и мѣстото. Щомъ не е опредѣленъ, партията ще си направи бюро презъ нощта и ще кажатъ: ние сме го вече направили. Не е така г. Дуковъ! За това да се тури члена на гласувание.

Бошнаковъ: Оттеглямъ си думата.

Анневъ: Азъ не казахъ, че не трѣба да има опредѣленъ часъ и кога да се отваря кутията; но казахъ, че когато се намиратъ хора отъ извѣстна община да гласуватъ, да се не прекъсва гласоподаванието, а щомъ се свърши гласоподаванието, веднага да се отвори кутията. А колкото за часа на захващанието, и той тоже трѣба да бѣде опредѣленъ.

Г. Геровъ: Азъ мисля, че не казахъ, ако не дойде нѣкой въ 9 часа, си изгубва правото, но казахъ и казвамъ, че въ 9 часа да се отвори и да трае до 4, и който дойде до 2 или до 4, той не си изгубва правото, а ако дойде по-послѣ, той си изгубва правото. Ако оставимъ за послѣ, ще дойдатъ 25 души и ще кажатъ: защо сте затворили кутията, имами да давами бюлетини още. За това да се опредѣли както часа на захващанието, така и послѣдний часъ.

Батановски: Мотивитѣ, които приспособи г. Дуковъ, че имало села по 12 часа отъ околията, това не е истина, защото, като знае единъ човѣкъ означения день за изборитѣ, ще трѣгне по-напреди и ще пристигне. А което се каза отъ 9 до 4 часа да се свърши, това ако се тури 6 вмѣсто 4, ще бѣде по-добръ.

Ив. Минчовъ: Ние доволно се освѣтлихме върху този членъ. Но това, което се казва отъ 8 часа до 4, може да се прибави единъ часъ, да стане 5 и тогава ще бѣде доволно.

Д. Попповъ: Азъ мисля, отъ 10 часа да се тури, а за послѣ може да се затвори 2 часа по-рано или 2 часа по-късно. Това е все едно, тѣ ще глѣдатъ спорѣдъ избирателитѣ. Ако по-скоро сж гласували, затвара се, ако не — ще затворятъ 2 часа по-късно. Може да се тури отъ 7 до 5 часа.

Л. Дуковъ: Г-да! Азъ се съгласявамъ съ послѣднитѣ г-да, които казаха да се тури 2 часа повече. Само ще отговоря на г-на Батановски, който каза, че не е истина. Това г-да, е необорима истина, защото има и до 14 часа далечъ села отъ центра на околията. Ако г. Батановски е близо 4 часа до София, ние сме далечъ 100 часа. Той трѣбаше да докаже съ мотиви, а не да казва, че не е истина. Азъ мисля, че тукъ представителитѣ не лъжатъ, и за да лъже нѣкой, какво се разумѣва? Моля г. Батановски да не казва, че не е истина.

Предсѣдателъ: Моля г-на докладчика, да прочете члена, както го предлага комисията.

Доклад. Пачевъ: (Чете го. — Виждъ по-горѣ).

Предсѣдателъ: Ще тури на гласуване члена, както го предлага комисията, и ако не се приеме, тогава ще тури на гласуване предложението на г-на Поппова, което казва отъ 7 — 5 часа.

М-ръ Начовичъ: Азъ мисля, че втората алинея, както е тукъ, е много еластична. Нека напр., ако да се захване гласуването 2 часа по подиръ, да трае 2 часа послѣ повече, но да се опредѣли единъ максимумъ. Защото иначе могатъ да захванатъ отъ 4 часа послѣ пладнѣ, и да каратъ до срѣдъ нощъ. Да се каже, че по-вече отъ 2 часа по-късно отъ опредѣлений часъ не може да се започне.

М-ръ Цанковъ: Азъ искахъ да кажа, че за това именно става протоколъ, кога се е започнало гласуването. Може да стане на 9 или на 10, но да се пише въ протокола, колко късно е захванадо. Сега да се опредѣли и да се каже, както каза и г-нъ М-ръ Начовичъ: не по-късно отъ 2 часа отъ опредѣлений часъ. Ако не се опредѣли, тогава ще ставатъ кавги за тия работи.

Г. Геровъ: Каквото опущение и да стане, ще стане за кавги. Тукъ се казва 8, захваща 2 часа по-късно и трѣба да трае до 4 часа. За това да се каже: отъ 9 до 4 или отъ 8 до 4 часа.

Попповъ: Това, което каза г-нъ М-ръ Цанковъ, трѣба да се извади, защото тогава тѣ ще кажатъ: ние имаме врѣме, ще захванемъ 5 часа по-късно и послѣ ще свършимъ 5 часа по-послѣ.

Шивачовъ: И азъ искамъ да кажа, че това е по-добрѣ, да се опредѣли единъ часъ по рано да захваща, отъ колкото

да се каже, че колко часа по-късно захваща, толкова часа ще се продължава послѣ. Кой може да гарантира, че бюрото не ще напише вмѣсто 8 часа 11 часа. Трѣба да земемъ това предъ видъ. И това трѣба да се земе, кога ставатъ изборитѣ, и колко часа е деня. Защото у насъ главната нередовностъ е, че по-вечето избиратели нѣматъ търпѣние да чакатъ, до когато се изброятъ гласовѣтѣ. Ако е до часа 9, тогава оставатъ онѣзи, които най-много се интересуватъ, и ще видите резултата на гласуването.

Докл. Д-ръ Пачевъ: Г-да представители! Отъ разнитѣ разяснения по този въпросъ, азъ като докладчикъ дойдохъ до това убѣждение, да се редактира члена тѣй. (Чете):

Чл. 19. Гласоподаването трае единъ день, отъ осемъ часа заранѣта до петъ слѣдъ пладнѣ, безъ да става прекращение. Ако преди часа на отварянието на кутията нѣкоя община е почнала да гласоподава, кутията се отваря слѣдъ като присѣтствующитѣ избиратели на тия общини си дадатъ бюлетинитѣ.

Щомъ се свърши гласоподаването, пристѣпва се веднага къмъ изброяванието на гласовѣтѣ по слѣдующий начинъ: избирателната кутия се отваря въ присѣтствието на избирателитѣ и се провѣрява числото на бюлетинитѣ, което ако не е еднакво съ числото на гласоподавателитѣ, забѣлѣзва се въ дневника.

Предсѣдателъ: Приема ли Нар. Събрание първата алинея на членъ 19-й, както я редактира комисията? Който приема да си дигне ржката. (Вишегласие). Втората алинея остава сжщата.

Д. Попповъ: Тукъ не се забѣлѣжи, че ако избирателитѣ сж дошли 5 часа по-напрѣдъ . . . (Гласове: Не може).

Списаревски: Какво ще каже, да имъ се запрещава да присѣтствуватъ? Трѣба всеки да е свободенъ, когато иска да присѣтствува при преброяванието на гласовѣтѣ.

Предсѣдателъ: Бюрото трѣба да стои цѣлъ день тамъ непрекъснато, г. Списаревски.

Докл. Пачевъ: Членъ 22 се редактира по слѣдующи начинъ: «Щомъ се изброятъ гласовѣтѣ, резултата отъ гласоподаването се съобщава за всеобщо знание, бюлетинитѣ се прошнуроватъ, запечатватъ и завѣрватъ отъ надзирателитѣ и отъ бюрото и се съхраняватъ въ околийското управление, до дѣто се провѣратъ изборитѣ». Защото при провѣряванието на изборитѣ ставатъ голѣми неразбории, именно въ това, че едни казватъ въ бюлетината бѣше Петко, други — Стоянъ, и когато сж изгорени бюлетинитѣ, споредъ стария избирателенъ законъ, не могатъ да се провѣратъ. Но щомъ стане нужда за провѣрка втори пѣтъ, трѣба да се намѣратъ

бюлетинитѣ и за това трѣба да се прошнуроватъ и да се съхраняватъ въ окол. управление; и тогава, когато се провѣратъ втори пѣтъ, ще се докаже, иматъ ли право тѣзи, които сж направили заявление или нѣматъ.

Г. Геровъ: Оттѣглямъ си думата.

Списаревски: Азъ мисля, че това, което се прочете, е съвършено излишно, защото всѣки избирателъ има право да наблюдава при преброяването, кой е избранъ и кой не е.

Анневъ: При послѣднитѣ избори нашитѣ съграждане мюсюлмани подаваха билети и на турски, отъ което послѣ излѣзнаха недоразумѣния. За това не намира ли Народното Сѣбрание за добръ, да предвиди такова нѣщо, тѣй като много пѣти мюсюлманитѣ иматъ довѣрие къмъ нѣкой Българинъ и му казватъ да имъ напише бюлетинитѣ, а послѣ излиза, че намѣсто Ахмедъ написано Хасанъ; прочее не намира ли Нар. Сѣбрание за добръ, щото нашитѣ съграждане мюсюлмане да написватъ бюлетинитѣ си на турски языкъ, и послѣ за гаранция и контролъ да се напишатъ сжщитѣ имена и на български. Съ това, вѣрвамъ, ще се избѣгнатъ злоупотрѣбления, които сж ставали въ досегашнитѣ избори.

М-ръ Цанковъ: Предложението на г. Аннева се приема отъ правителството. То се знае, че като се напише само на турски не е добръ, но да се напише и на Български, а че може би нѣщо да стане лъжа, подиръ ще се види. И понеже споредъ този членъ ще се задържатъ бюлетинитѣ въ окол. управление, то е твърдѣ хубаво. Правителството приема това нѣщо, но то се знае, че това ще бѣде врѣменна мѣрка, зарадъ туй въ предложението да се каже, че това е врѣменна мѣрка. (Анневъ: То се разбира).

Г. Геровъ: Ще забѣлѣжа на г. Списаревски, дѣто каза, че бюрото щѣло да провѣрва бюлетинитѣ. Ние сме виждали, какъ провѣрва. Знаемъ, какъ се е провѣрвало до сега. Всѣкакви работи сж ставали. Именно за това предлагамъ сега, щото нито едниѣ, нито другиѣ да се лѣжатъ. Никакви злоупотрѣбления нѣма да станатъ, ако се запечататъ всичкитѣ бюлетини и се предадѣтъ на окол. управление, та и то въ случай на нужда да може да ги провѣрва. Защото ако оставимъ само на бюрото, то не може да ги провѣри. И защото много пѣти не е можало да ги провѣри, ставали сж разни неправилни кассирания; зарадъ туй всичко отъ начало трѣба да става вѣрно и честно. (Гласове: Съгласни).

Шивачовъ: Като е въпроса да се гарантира провѣрката, азъ би молилъ комисията, да се каже и това: «На топа, дѣто сж запечатани всичкитѣ тѣзи бюлетини, да има право всѣки да приложи собственния си печатъ». Разбира се, може

да има нѣкои лица, които се интересуватъ. На примѣръ може нѣкой да мисли, че и неговото име е писано въ бюлетинитѣ; той непремѣнно трѣба да има право да каже: и азъ желая да приложя печата си на пакета, дѣто сж бюлетинитѣ. За туй да се приложи това; и освѣнъ него ще кажа, че поддържамъ: бюлетинитѣ да сж написани на турски и на български. (Гласове: Това се прие вече).

Списаревски: Отказвамъ се.

Попповъ: Азъ мисля, че като сж бюлетинитѣ на два языка, а работата стане съмнителна и послѣ се провѣри, трѣба да се каже, че писаното на турски ще се зема въ внимание, т. е. турското име да печели гласа. (Гласове: Това е естествено).

Председателъ: Моля г. Докладчика, да прочете още веднажъ члена.

Докл. Д-ръ Пачевъ (чете):

«Щомъ се изброятъ гласовѣтѣ, резултата се съобщава за всеобщо знание, бюлетинитѣ се прошнуроватъ, запечатватъ и завѣрватъ отъ надзирателитѣ на бюрото, и се съхраняватъ въ окол. управление, до дѣ се провѣрятъ изборитѣ».

Забѣлѣжка. Врѣменно се разрѣшава на мюсюлманското население да паписва бюлетинитѣ си на турски языкъ, но трѣба непременно да се напише и на български языкъ.

Г. Геровъ: Трѣба да се каже и това, че ако сж написани на български и турски при повѣрката ще се предпочита това, което е на турски. (Гласове: Това е естествено).

Председателъ: Полагамъ на гласоподаване.... Думата има г. Анневъ.

Анневъ: Вслѣдствие на това предложение, което имаше честта да направя като забѣлѣжка къмъ този членъ, желая да стане, както слѣдва: «Мюсюлманскитѣ граждани могатъ да написватъ бюлетинитѣ си и на турски языкъ, въ сжщо врѣме трѣба да сж написани и на български за контролъ.

При повѣрката се зема въ внимание написаното на турски языкъ». (М-ръ Цанковъ: Това е естествено).

Председателъ: Азъ ще туря на гласоподаване предложението на комисията, а послѣ предложенията на г. Аннева и Шивачова.

Докл. Д-ръ Пачевъ: Комисията не е противна, ако нѣкое интересующе се лице иска да положи печата си на пакета.

М-ръ Цанковъ: Ама, ако бждатъ 100 души, и всичкитѣ искатъ да контролиратъ, тогава дѣ ще си ударатъ печатитѣ?

Яневъ: Ако този кандидатъ, който се избира е въ други градъ, трѣбва ли да си удари и той печата? (Гласове:

Нѣма нужда). Които искатъ да си удрятъ печата, то ще каже, че избирателитѣ просто искаватъ недовѣрие къмъ бюрото. (Единъ гласъ: Това е за контролъ).

Шивачовъ: Азъ искамъ да добавя това, че не казахъ всичкитѣ избиратели да си турятъ печата на топа, но тѣзи, които се интересуватъ и които пожелаятъ. Ако напр. нѣма нѣкой довѣрие въ бюрото, защото бюрото може да извади сжщитѣ бюлетини и да тури други, тогава защо да не може да си тури печата. Азъ зная отъ практика, че въ конституционнитѣ държави може да ставатъ всекакви маневри съ това. (Единъ гласъ: Ти ги знаешъ тѣзи маневри).

Попповъ: Азъ не зная г-нъ Шивачовъ отъ дѣ знае, че тѣзи маневри сж ставали. Ние казваме, за да се осигурятъ мюсюлманитѣ отъ злоупотрѣбление, да се написватъ на два языка бюлетинитѣ, а да казваме още да се удря печатъ, това не ще бѣде толкозъ справедливо. (Гласове: Който иска). Стига само на турски и български да сж написани; това е контролъ.

Г. Геровъ: Ще отговоря на г. Поппова, че ние сме биле очевидци, когато намѣсто Петко се е чело Иванъ. Азъ самъ при окръжний управителъ съмъ правилъ такива заявления и окръжния управителъ не е искалъ да земе никакво участие. Заради това, като искамъ като интересующе се лице да изложи сетнѣ правдата, искамъ да си приложя печата.

Шивачовъ: Азъ ще добавя, че при послѣднитѣ избори за окръжнитѣ съвѣти въ Севлиево, председателя на бюрото назначи тѣзи лица да провѣрятъ бюлетинитѣ, които се най много интересуваха, а тѣ написали имената на тѣзъ, които имъ уйдисали на гайдата и при всичко, че станаха толкозъ протести, пакъ се утвърди отъ Министерството. За това настоявамъ да си прилага всеки печата на пакета, ако пожелае.

Председателъ: Моля г-на докладчика на комисията, да прочете члена още веднажъ.

Докл. Д-ръ Цачевъ: (чете):

«Щомъ се изброятъ гласовѣтѣ, резултата на гласоподаването се съобщава за всеобщо знание, а бюлетинитѣ се прошнуроватъ, подпечатватъ и завѣрватъ отъ надзирателитѣ на бюрото и отъ избирателитѣ които пожелаятъ и се съхраняватъ въ окол. управление, до дѣто се провѣратъ изборитѣ».

Дуковъ: Азъ мисля, че това го имаше и по-напредъ. Който искаше, той можеше да стои при повѣрката. Ако искаше, стоеше, ако не искаше, заминуваше си. Но ако оставимъ всеки да си удря печата, то най-сетнѣ не е злѣ, но може нѣкой нарочно да каже: азъ ще си ударя печата, но виждамъ, че не е право. Азъ виждамъ, че отъ сега даже се

приготвяла такава нѣщо. За туй да се зима въ внимание туй нѣщо на г-на Шивачова. (Гласове: На вишегласие).

Председателъ: Полагамъ на вишегласие чл. 22, както се прочете отъ г-на докладчика на комисията и моля онѣзи, които го приематъ, да си дигнатъ ржката. (Болшинство).

Моля г-на Аннева, да прочете своята забѣлжка къмъ този членъ.

Анневъ: (Чете) „Мюсюлманскитѣ граждани могатъ да написватъ своитѣ бюлетини и на турски языкъ, но въ сжщия бюлетинъ имената на кандидатитѣ трѣба да бждатъ написани и на официалния языкъ за контролъ. При повѣрката на такива бюлетини зима се въ внимание написаното на турски».

Председателъ: Приема ли Нар. Събрание предложението на г. Аннева, като забѣлжка къмъ 22 членъ? (Приема се).

Докл. Д-ръ Цачевъ (чете):

Чл. 23. Дневника се съставя отъ 2 екземпляра, които се представятъ на окръжнитѣ съвѣти».

Комисията приема тази форма отъ избирателния законъ, който е твърдѣ добъръ и съобразенъ съ основния законъ и прибавя само това: (Чете):

Протокола обема:

- а) Датата на Княжеский указъ, съ който се е свикало Събранието;
- б) Деня и мѣстото на избора;
- в) Имената и качеството на членовѣтѣ на бюрото;
- г) Имената на преброителитѣ;
- д) Часа, кога се е започеналъ избора и кога се е свършилъ;
- е) Числото на избирателитѣ записани въ списъцитѣ;
- ж) Числото на избирателитѣ, които сж гласоподавали;
- з) Имената на общинитѣ, отъ които сж присѣствували избиратели;
- и) Числото на полученитѣ гласове за всеки кандидатъ;
- к) Окончателний резултатъ на изборитѣ;
- л) Списъка на избранитѣ, по-реда на полученитѣ гласове;
- м) Заявленията, които сж направени на бюрото и рѣшенията, които е дало бюрото, и
- н) Извънреднитѣ случаи, ако е имало такива.

Сир. комисията е мислила, че ще бѣде по-добъръ да се опредѣли формата на протокола.

Председателъ: Полагамъ на гласуване 23 членъ, както го предлага комисията. Моля онѣзи г-да представители, които го приематъ да си дигнатъ ржката. (Болшинство).

Докл. Д-ръ Цачевъ: Въ чл. 24 има една алинея, въ която се казва: «Съгласно чл. 21 отъ тоя законъ», туй е

типографическа погрѣшка. Върху този членъ комисията е имала мнѣние по г. Председателя каза, че може да стане стеснение на правата на избирателитѣ. За туй комисията, мисли да ставатъ изборитѣ въ единъ само день и то по слѣдующитѣ съображения:

Избирателнитѣ протоколи, които отъ деня на освобождението ни до сега сж правени, показватъ, че много пжти се е случвало, щото единъ народенъ представителъ при първото гласуване е получвалъ по-вече гласове, отъ колкото при второто. Но ний не държимъ, на това комисията не държи, просто исказва, защото имало нѣкои депутати, които искаха това мнѣние, къмъ което се присъединихъ и азъ. (Гласове: Прочетете го). Минувамъ къмъ 28 чл. Въ 28 чл. се казва:

(Гласове: Прочетете мнѣнието на комисията върху 21 членъ).

Азъ Мисля, г-да представители, да се остави този въпросъ да се практикува още една година, за да ни докаже практиката, какъ ще се приспособи този членъ. (Гласове практиката е показала). Комисията се отказва отъ своето мнѣние. Ако желае нѣкой отъ г-да представителитѣ, нека го предложи.

Председателъ: Азъ мисля . . . Думата има г. Анневъ.

Анневъ: Азъ неznamъ, защо комисията се отказва да укаже едно мнѣние отъ своя страна, а ний знаемъ, че за въ първото Н. Събрание 1500 души избиратели сж давали гласъ за единъ кандидатъ, а на второто на дали 100 души сж се явявали и избиратъ съвѣмъ другъ депутатъ. На всѣки начинъ трѣба да се предпочете този, който има по-много гласове. За това по-добръ ще бжде щото и първий и послѣдний избори да бждатъ въ първата недѣля. Всички знаемъ, че на това обстоятелство се спекулира много пжти, понеже по-вечето гласоподаватели отиватъ първата недѣля като знайтъ, че ще има достатъчно число избиратели а втората недѣля, не дохаждатъ като казватъ, че тѣй и тѣй нѣма да се събератъ всички, баремъ да не ходатъ да се моратъ. И най-сетнѣ за очудване виждаме, че на другата недѣля се избира другъ, а не онзи, който е ималъ 1500 гласове. Заради това ще бжде по-справедливо изборитѣ да ставатъ окончателно първата недѣля.

Г. Геровъ: Г-да! Азъ ще Ви кажа, че всѣкому е извѣстно това, че въ турско врѣме хората бѣха бактисали отъ ангари. Въ турско врѣме бѣха бактисали отъ ангари, а сега бактисватъ отъ избори. Сега напр. ако земемъ, че нѣкой на първата недѣля получилъ 500 гласа, но понеже това не съставлява $\frac{1}{4}$ отъ всичкитѣ избиратели, то избора

му остава безъ послѣдствие; а на другата недѣля получилъ 120 гласа другъ и сетнѣ дохажда да представлява държавата, или народа или Княжеството. Сега дали този човѣкъ е ималъ по-вече довѣрие между народа, който е получилъ 120 гласа, или онзи, които получилъ 500. Още и това има да кажа, че който е дохождалъ първата недѣля отъ незнание, както каза г. Дуковъ, че имало 10 часа. Моля ви се, това не може да бжде отъ незнание да не дойде. И тѣй като нѣма повечето да дойдатъ, оставатъ нѣколко души, да избиратъ депутати. Заради това съмъ на мнѣние, който добие първата недѣля по-много гласове, той да бжде представителъ.

М-ръ Цаковъ: Мене ми се струва, че въ всичкитѣ случаи, както за единъ законъ, тѣй и за всичко нѣщо, когато трѣба да го разбере народа, т. е. когато тѣ се викатъ не само за избори, но и за всѣка работа, много пжти казватъ, че не имъ обадили, че не знаили; азъ щѣхъ да направя това но незнаехъ и пр. Дѣто ще се каже, че при изборитѣ, главното е това, да се извѣсти на народа на врѣме, да знае, кога ще стане избора, защото това е най-главното; слѣдователно хората сж го практикували така въ всичкитѣ мѣста, за да може да се даде леснина на народа да знае кога и какъ ставатъ изборитѣ. За това се оставя, че на първата недѣля или нѣкой забрави, или има друга нѣкоя причина за извинение, до другата недѣля, да не каже, че не му било извѣстно, тѣй щото на втората недѣля може да дойде. Г. Геровъ казва, че и на втората недѣля не ще да дойде. Тогава то ще каже, че народа толкозъ обича правата си, не ще ли да дохажда? (Геровъ: Дошълъ е вече еднажъ). Тамъ се казва щомъ надмине $\frac{1}{4}$ отъ числото на гласовѣтѣ, ще каже, че депутатина е избранъ, но не ще каже, че всичкитѣ избиратели трѣба да се намиратъ да гласуватъ; но щомъ единъ гласъ надмине $\frac{1}{4}$ отъ избирателитѣ, ще каже, че е избранъ. Тогава изборитѣ нѣма да ставатъ на втората недѣля. Слѣдователно, казаното за втората недѣля е казано, за да се осигури извѣстието, което трѣба да има народа, за да стане избора на втората недѣля. Случва се, наистина, много пжти, та въ първата недѣля не могатъ да станатъ изборитѣ, а ставатъ на втората недѣля. Причинитѣ сж тѣзи: първата е тази, че народа не бѣше привикналъ на това, да отива отъ едно село на друго за да прави избори. По-напрѣдъ се правѣха избори, но въ самото село. А втората причина е тази, както казвате и вий, че ставаха интриги, партиитѣ агитираха и пр. Но ми се струва, че отъ день на день трѣба да опитомяваме народа си. Но въ много образованитѣ държави даже, за да се извѣсти на селенитѣ,

по-добър отлагатъ се изборитѣ отъ една недѣля напредъ, колкото и да бжде народа образованъ. Това правило трѣба да се введе и у насъ, а пакъ ний да се грижимъ да просвѣщаваме своя народъ, щото на първата недѣля да дохаждатъ на изборитѣ. За това моля Н. Събрание, да не подига този въпросъ.

Анневъ: 5 минути отиди.

М-ръ Цанковъ: Да се свърши.

Председателъ: Давамъ за 5 минути отиди.

(Послѣ распускъ.)

Председателъ: Думата има г-нъ Шивачовъ.

Шивачовъ: Какъ да се мотивира това? Знаеме, че въ първата недѣля има повече избиратели отъ колкото на втората. Ако цѣлото число на избирателитѣ е 6000 души, то се иска да има $\frac{1}{4}$ то е: 1500 и 1 повече, или 1501. Но първата недѣля ако се случатъ 1300 души, то не могатъ да избератъ, и втората недѣля има само 53 души. Въ Берковския окръгъ въ първата недѣля имали нѣкои кандидати по 500 гласа, а понеже не сж имали $\frac{1}{4}$ гласове отъ всичкитѣ избиратели, тий не сж били провъзгласени. А втората недѣля съ 53 или 60 гласа сж били провъзгласени за избрани. Това е фактъ. Така е ставало и въ многи други околии. За това азъ съмъ на мнѣние, първата недѣля колкото избиратели и да се сбержатъ, да се считатъ избрани тѣзи кандидати, които иматъ най-много гласове отъ всичкитѣ които сж избрани. И ако земемъ единъ протоколъ да се провъри, ще видимъ, че повече гласове ще иматъ първата недѣля отъ колкото втората.

Батановски: Азъ незная въ този законъ защо се споменува за 2 недѣли. Въ една недѣля да бждатъ изборитѣ, то е несползливо за населението. Но оточка г-нъ М-ръ Президентъ каза, че може на нѣкой избирателъ да не му е извѣстно. Нека една седмица напредъ общинскитѣ кметове да извѣстятъ населението, че идущата недѣля ще има избори, и ако 4—5000 души да се събержатъ първата недѣля, то защо да се трепжатъ пакъ другата недѣля 6 часа далечъ въ околийски градъ. За това, да извѣстятъ кметоветѣ една недѣля напредъ, и изборитѣ да се свършатъ първата недѣля.

Председателъ: Понеже комисията не предлага никой измѣнения на този членъ, то азъ ще моля г-да представителитѣ ако иматъ нѣкои нови предложения да останатъ тѣ за второто четение, а сега да минемъ по-нататъкъ. (Съгласие.)

Докл. Д-ръ Цачевъ: Чл. 28 именно е членъ гдѣто се правеше предложението отъ страната на г-на М-ра.

Шивачовъ: Искамъ думата.

Председателъ: Г-нъ докладчикъ има думата.

Шивачовъ: Имамъ да направя върху 26 чл. една забелжка; именно желая да се прибави още една алинея.

М-ръ Цанковъ: Азъ ми се струва, че г-нъ Шивачовъ не може да става да говори за други членове, освѣнъ онова, което е казано или въ рапорта на комисията или въ моето предложение. За това моля, да му се отнеме думата за това нѣщо.

Председателъ: Моля г-на Шивачова, понеже има предложение, да се съобрази съ правилника и да го даде писмено на бюрото.

Шивачовъ: Тогава щомъ г-нъ М-ръ прие другото предложение на комисията или комисията другото предложение на г-на М-ра, то азъ мисля, че комисията нѣма особено право.

Председателъ: Правилника казва, че предложенията трѣба да се представятъ писмено на бюрото.

Шивачовъ: Азъ ще направя тогава писмено предложение върху всичкия избирателенъ законъ.

Г. Геровъ: На г-на Шивачова се не отнема правото; нека при второто четение направи предложението си.

Председателъ: (Чете 24 чл. отъ правилника.)

Шивачовъ: Правилника много нѣщо казва. (Дава писмено предложението на бюрото.)

Докладчикъ: Чете чл. 28. «Не могатъ да бждатъ избираеми за нар. представители всички ония, които споредъ чл. 2-й отъ настоящия законъ нѣматъ право да бждатъ избиратели.»

Първата алинея, втората и третата оставатъ сжщитѣ; въ 4-та влиза предложението на г-на М-ра на Вътрѣшнитѣ Работи.

«Сжщо не могатъ да бждатъ избираеми за народнитѣ представители военни лица, които се намиратъ въ дѣйствиелна служба.»

До тука е члена и послѣ се прибавлява къмъ този членъ г). «Лица които получаватъ заплата, пенсия или помощъ отъ държавното съкровище, съ исключение на Министри и изборни мѣстослужители.»

«Чиновници могатъ да бждатъ избрани за народни представители ако сж си дали оставката 10 деня слѣдъ излизанието на Княжеский указъ за изборитѣ, и ако сж били замѣстени съ други.»

Тука може да Ви се види малко строго това послѣдно предложение, «ако сж били замѣстени съ други.» Съображенията, които е имала комисията, да тури послѣднитѣ думи сж слѣдующитѣ: Представете си единъ окръженъ управителъ на единъ окръгъ, който желае да се избере за нар. представителъ, подава си оставката. Тя още не е приета, той само

си подалъ оставката, нъ тамо си стой и управлява. Той полага своята кандидатура, но администрацията, като е подъ негово управление, и която има сношение съ него къмъ населението, то той може да повлияе и може да наложи на населението да го избере.

Комисията водима отъ тѣзи съображения, то е, ако е той като управител, околийски началникъ, или другъ, административенъ чиновникъ, щомъ си даде оставката 10 дена слѣдъ като излѣзе указа, и да се приеме оставката, и ако се замѣсти съ другъ, тогива може да се избира.

Анневъ: Добръ е, както казва комисията, че единъ чиновникъ, билъ той окръженъ или какъвто да е чиновникъ, който получава плата отъ съкровището, и дава си оставката 10 дена слѣдъ публикуването на указа, тогива само може да се избира. Но може би нарочно единъ Министръ по каприция да не му приема оставката. Това трѣба да се предвиди и да се каже, че слѣдъ 24 часа по заявлението, трѣба да му се даде оставката.

Председателъ: Мисля че последнитѣ думи да се изхвърлятъ.

Докладчикъ: При редактирането на този членъ, комисията зе въ въображение, че тѣзи думи «и оставката му била приета» трѣба да стоятъ тука за да се даде едно тълкование на този членъ, което да остане въ протоколитѣ. Ако и да е видѣла, че тѣзи думи не сж толкосъ намѣсто, то причината била само за да се разясни въпроса и за да не се случаваша щото единъ окръженъ чиновникъ като си даде оставката, тя непременно да се приеме. Ако иска да бѣде избранъ единъ окръженъ управител, той нека се избира; но да нѣма властъ.

Марко Велевъ: Който има много страхъ, ако би си далъ оставката, че нѣма да бѣде избранъ, той нека си държи властъта. Ако би ималъ страхъ че М-ра ще се распореди веднага съ оставката, то ако е добъръ чиновникъ, да се нестрахува, защото М-ство добъръ чиновникъ на минута непуска. Азъ не мисля да се предвиди това въ закона, защо ако го е страхъ нека държи службата. (Веселостъ).

Г. Геровъ: Тука се спомѣнува, че «чиновници които земаатъ плата» немогътъ да бѣдътъ избираеми. Тука наистина г-нъ Докладчикъ казва за околийски началници и окръжни управители, но тия само не сж чиновници; има и други. Тука има владии които получаватъ плата отъ съкровището.

Трѣба да се обясни това и трѣба да знаемъ тия нѣща. Послѣ имаме и учители, които земаатъ плати отъ общинитѣ, и тия сж чиновници. (Гласове: Това е нѣщо друго).

Ако тия станатъ представители, и дохождатъ въ Събранието да представляватъ народа, то азъ не зная, кой ще учи онѣзи дѣца, тѣзи 2 или 3 мѣсеци. Г-нъ докладчикъ трѣба да направи редакция за тия нѣща, кое ще се приема и кое не; а послѣ да не остане да казваме: Този ще се приема и този нѣма да се приема.

Лазаръ Дуковъ: Това искахъ да кажъ почти, което каза г-нъ Геровъ. Тука ако се разбиратъ чиновници, които се назначаватъ по служба, азъ мисля че влизатъ и учители въ тѣхъ, за които се предвижда въ бюджета плата.

Но ако рѣшимъ това, то ще лишимъ много хора отъ тѣхнитѣ права. Имамъ владии, и за тѣхъ се предвижда плата въ бюджета; макаръ че не сж чиновници, но предвижда се плата за тѣхъ. Ако лишимъ учителитѣ и владичитѣ отъ правото, то колкото за владичитѣ може и съ тѣхъ но и безъ тѣхъ; но колкото за учителитѣ въ реалкитѣ, ако тавива хора лишимъ отъ това право; то ще имаме Събрание съкоги ниско — азъ за себе си говоря и признавамъ, че по ниско стоя, като немогъ толкосъ да направя. Заради това, колкото за учителитѣ, да ги нелишаваме отъ правото да бѣдътъ избираеми; ако нѣмаме образовани хора, и ако Събранието ще състои отъ хора като мене, ще бѣде пакъ къопаво. Настоявамъ учителитѣ отъ реалкитѣ да иматъ това право.

Д. Пошповъ: Общинскитѣ учители могътъ, макаръ и да получаватъ плата отъ селата или общинитѣ, да ставатъ представители. Тука е казано само за коронни чиновници. А единъ чиновникъ, ако желае добро за отечеството си, ще си даде и 6 мѣсеца понапрѣдъ оставката. А владичитѣ какъ ще си дадътъ оставката; то ще стане гюрюлтия. (Смѣхъ).

Анневъ: Ако е думата за влияние, то билъ чиновникъ коронний, билъ общинский, азъ не намирамъ никаква разлика между еднитѣ и другитѣ. Общинскитѣ чиновници имътъ даже по-много влияние отъ колкото короннитѣ; за това трѣба да влезнатъ въ тази категория всичкитѣ чиновници, които получаватъ плата, било отъ общинското, било отъ държавното съкровище.

Истина, г-нъ Дуковъ направи голѣмъ комплиментъ на учителитѣ, които сж въ реалкитѣ, а за другитѣ непомѣна, но азъ питамъ, кой ще преподава на ученицитѣ, ако засѣдаватъ учителитѣ като депутати 2 или 3 мѣсеца тука? И дали общинский учителъ нѣма същото да повлияе като другъ коронний чиновникъ? За това като чиновникъ, щомъ не е избранъ и щомъ получава плата отъ държавното или общинското съкровище, той трѣба да си даде оставката, за да може да постави кандидатурата си.

Батановски: Съки чиновникъ, който иска да бжде представителъ, трѣба да си даде оставката. Но единъ чиновникъ желае да бжде избранъ, и може да го не избержтъ, той тогива губи мѣстото, и да дава прошение да иска служба. (Смѣхъ). По добръ би било щомъ се избере чиновника, тогива да си даде оставката. (Гласове: Не!). Той ималъ на дѣжда, но не го избраха. Какво ще стане тогива? (Смѣхъ).

Шивачовъ: Именно въпроса е тамъ, че тѣзи, които желаятъ да бждатъ представители въ Нар. Събрание, трѣба да рискуватъ отъ части своитѣ интереси. Ако желае да бжде чиновникъ, и ако го избрали, да си даде оставката, тогива съки отъ чиновницитѣ ще предпочете депутатството, отъ колкото чиновничеството; а въ сжщото врѣме мнозина отъ тѣхъ послѣ си въобразяватъ, че като сж били депутати веднѣжъ, че ще могатъ да получатъ по-голъма длъжностъ, защото другояче ще угрозяватъ правителството, че въ най-близката сессия ще го стѣпчатъ и пр. За това по-добръ да си даджъ оставката до 10 деня слѣдъ излизанието на указа за изборитѣ. Ако тѣ много обичатъ населението, нека рискуватъ своитѣ интереси, ако не обичатъ населението, то бадехава викатъ за народа. За това настоявамъ, както чиновници, които получаватъ заплатата отъ държавното съкровище, тѣй и отъ общинитѣ, сж исклучение на изборнитѣ, да могатъ да се избиратъ само тогава, ако си даватъ оставката до 10 деня слѣдъ указа на изборитѣ.

М-ръ Цанковъ: Азъ мисля, че комисията е направила много добръ, като е казала: «отъ държавното съкровище» На общинитѣ нетрѣба да се мѣсимъ, защото учителъ билъ или пощъ, това е на общинитѣ работа.

Ако получава отъ правителственото съкровище плата или пенсия, — освѣнъ изборнитѣ чиновници, — тѣ трѣба да си даватъ оставката. Колкото за общинскитѣ тѣй сж други, и на тѣхъ нетрѣба да се мѣсимъ. За това комисията най-добръ е направила. Нека го прочете и недѣйте отива по-нататкъ.

Дим. Попповъ: Азъ мисля, че щомъ лишимъ общинскитѣ учители отъ това право, трѣба да лишимъ и кметоветѣ и управителнитѣ съвѣти, и тѣй сж общински служители. Щомъ лишаваме еднитѣ, трѣба да лишимъ и другитѣ.

Г. Геровъ: Азъ виждамъ тукъ въ члена още едно неопредѣление. Въ други Нар. Събрания, гдѣто имахъ честь да бжда представителъ, всичкитѣ не бѣха чиновници, но послѣ като станаха депутати, тѣ ставаха и чиновници. Да се опредѣли, до дѣто трае Нар. Събрание презъ 4-тъ го-

дини, той като е депутатъ, да нѣма право да става чиновникъ.

Предсѣдателъ: Може да става чиновникъ, но трѣба да си даде оставката отъ депутатството.

Анневъ: Азъ немогъ да направя никаква разлика между общинскитѣ и държавнитѣ чиновници. Както еднитѣ, тѣй сжщо и другитѣ, ако предполагаме за напредъ да бждатъ депутати, нѣма да бждатъ безпристрастни. Самия г-нь М-ръ каза: «понеже немогътъ да бждатъ безпристрастни». Прочее както единъ короненъ чиновникъ, така и общинския, немогатъ да бждатъ депутати (Гласове: Не е тѣй!) ако не си даджъ предварително оставката. За това, ако има нѣкой отъ тѣхъ особено добро желание за отечеството, или нѣкои особено добри идеи за благоустройството на държавата, той да си даде оставката, и да положи кандидатурата си. Еднитѣ и другитѣ получаватъ плата; разликата е, че еднитѣ я получаватъ отъ общата, а другитѣ отъ частна каса. Друга разлика нѣма.

М-ръ Цанковъ: Азъ пакъ постоянноствамъ, че въ общинскитѣ плати правителството не може да се мѣси. Правителството може да се мѣси само въ хазната, и да располага съ лица, на които дава заплатата; и отъ тѣхъ отнема правото да бждатъ депутати. Именно учителитѣ като сж плащани отъ общинитѣ, то тѣзи общини сж религиозни общини, и не се даватъ паритѣ отъ административнитѣ общини, а отъ религиознитѣ общини, били тѣ мюсюлмански, еврейски или християнски. Предположете, че единъ учителъ може да има частно училище той самъ, или 10 души съ акции държатъ училище. Тогазъ ще каже, че съки учителъ да исклучимъ. Може ли? За това недѣйте отива до онѣзи въпроси, защото нѣма да ги рѣшимъ ний, и ако ги рѣшимъ, ще ги рѣшимъ безпипедно, но да приемемъ предложението на комисията. Да се прочете още веднѣжъ, и ще видимъ че е много добръ направено.

Докл. Цачевъ (чете):

«Лица, които получаватъ заплати, пенсии или помощи отъ държавното съкровище сж исклучение Министри и изборни служители».

«Чиновници могатъ да бждатъ избрани за народни представители ако сж си дали оставката 10 деня слѣдъ излизанието на Княжеский указъ за изборитѣ».

Л. Дуковъ: Азъ неможахъ да чуя отъ шумъ, владицитѣ ще могатъ ли да се избержтъ или не? Ако г-нь Министръ го разясни, тогава си запазвамъ право да говоря послѣ него.

Шивачовъ: Азъ повтарямъ да кажж, че касата била държавна или общинска, е все едно. (Гласове: Не е!)

Държавната каса отъ гдѣ зема пари? Най-сетѣ като сѣки е членъ отъ една община, то и цѣлото Княжество е една община.

Селска община е само миниатуренъ видъ на онова; тя пакъ събира по сѣщиятъ начинъ даждии за да може да покрива своитѣ селски разноси. Сега какъвъ напрѣдъкъ ще има онова селско училище, ако учителя 2 или 3 мѣсеца отсѣтствува? Ний не сме противъ това, да се избератъ чиновници или учители, но да си дадѣтъ оставката. Ний не ще ги исклучаваме, а просто ги ограничаваме, когато сѣ чиновници, въ сѣщото врѣме и да контролиратъ самото правителство. Това е за всичкитѣ чиновници, които получаватъ плата, както отъ държавнитѣ и отъ общински каси. (Гласове: Не е!) Относително владичитѣ, ний имаме само 6 владичи, на които може да дадемъ право. А учители отъ реалки или градски, сѣ чиновници и получаватъ плата отъ държавно съкровище, или отъ общинскитѣ каси.

Г. Геровъ: Питамъ г-да представителитѣ, ако се приематъ общинскитѣ учители за представители, то презъ мѣсець септемврий ставатъ изборитѣ за Н. Събрание; и въ сѣщото врѣме се нареждатъ и училищата; и ако земемъ селскитѣ учители да ставатъ депутати, тогази като захванатъ да учятъ, и учятъ една недѣля, и послѣ отиватъ да представляватъ народа, — кой ще остане на тѣхното мѣсто? Да ли не ще да е по-голъма пагубата, отъ колкото да представляватъ тука народа г-да учителитѣ?

Бошнаковъ: Азъ би желалъ, да се предложи члена на вотиране, тѣй както сме го чули отъ комисията; и ако желаятъ да направятъ нѣкои г-да предложение, да го направятъ съгласно съ правилника.

Анневъ: Г-нъ М-ръ на Вътрѣшнитѣ Дѣла каза, че общинитѣ били религиозни, и че не трѣбвало да се мѣсимъ въ тѣхъ. Но тая теория е останала отъ турското владичество. Когато искаше турското правителство да се мѣси въ нашитѣ училища, и да введе въ тѣхъ турския языкъ, и имаше намѣрение да дава друго направление на нашитѣ училища, ние прогласихме общинитѣ си за църковни. Отъ тогава датира тази теория. Какво ще каже религиозна община? Общината си е община.

И послѣ сѣки учителъ получава ли той плата отъ държавното съкровище или отъ общинската каса, той е чиновникъ, и като такъвъ, да си даде оставката 10 дена подиръ публикуване на указа за изборитѣ. Защото ако приемемъ, че има разлика между държавнитѣ и общински чиновници, то ще произведемъ само негодование между чиновницитѣ.

Д-ръ Цачевъ: Ще разясня на г-на Дукова, който подига въпроса относително владичитѣ, патрици и т. н. Тукъ е

казано ясно и се разбира твърдѣ добрѣ, че сѣко лице, което получава отъ държавата заплата, помощ или пенсия, не остава друго, освѣнъ да се откаже отъ това. Сирѣчь билъ владика, ако желае да бѣде избранъ, трѣба да се откаже отъ заплатата си. (Веселостъ).

Дим. Попповъ: Изборни чиновници се избиратъ отъ сѣщото население; ако е добъръ и има довѣрието на населението, ще го изберѣтъ; тѣй сѣщо и коронний чиновникъ може да се избере отъ народа. Защо да неправимъ разлика между изборни и коронни чиновници?

Лазаръ Дуковъ: Незнамъ защо се плашатъ нѣкои г-да толкозъ отъ тѣзи учители. (Гласове: Не се плашимъ!) Искате да кажете, да ги считате като коронни чиновници, а че въ общинскитѣ училища нѣмало кой да учи. Напрѣдъ, може да бѣде учителъ въ една община, той ще бѣде едно момче което да приеме такава общинска служба, а представителитѣ трѣба да бѣдатъ отъ 30 години нагорѣ. А учителъ съ 30 години, ако има извѣстна наука, ще отиде или ще го викатъ въ града, и ще бѣде коронний чиновникъ. А въ селата твърдѣ малко ще бѣдатъ 30 годишни. И ако е нужда за училища, то и тука има нужда за образованни хора, да не бѣдатъ все само подолни да се намиратъ тука.

Значи, тогава да се оставтъ които не сѣ достойни за учители, да интригуватъ между другитѣ. Азъ не съмъ на мнѣние да се считатъ като коронни чиновници и да ги не лишаваме отъ тѣхното право.

Шивачовъ: Азъ ще добавя, че ако се глѣда тази теория, тогава владичитѣ иматъ сѣщото право, защото владичитѣ не сѣ получавали въ турско врѣме плата отъ съкровището. Тий получаваха отъ своето пасство владичина и други извѣстни приходи, и отъ тази сума се вадеше заплата за владичитѣ. Значи, ако не исклучимъ тѣзи чиновници, които получаватъ плата отъ общината, тогава нѣмаме право да исклучаваме и владичитѣ. Тий сѣ отъ сѣщата категория.

Щомъ дойде учителя да засѣдава 2 или 3 мѣсеца тука, кой ще преподава за него? Ще кажете: неговитѣ другари. Тогава ако неговитѣ другари ще могатъ да преподаватъ, тогава защо общината му плаща? Ако имаме намѣрение да растуримъ училищата, тогава е друго. Ний не се плашимъ отъ учителитѣ, ний имъ даваме сѣщото право както и на другитѣ, но ако да иска да бѣде представителъ, той напрѣдъ е длъженъ да си даде оставката.

М-ръ Молловъ: Ми се струва, че тукъ се бъркатъ двѣ работи. Комисията, както и г-нъ М-ръ Председателя бѣха предложили да се не избиратъ онѣзи, които получаватъ плата отъ хазната. Всички други, които получаватъ плата

отъ частни лица, било отъ общини или иматъ частни служби, могатъ да бждатъ избираеми. Спорѣдъ думитѣ, които подигахъ нѣкои, се бъркатъ двѣ нѣща. Общинитѣ се глѣдатъ като частни лица, тогазъ този, който служи на общинскитѣ училища, нѣма право да бжде избираемъ, тогава нѣма право да бжде избираемъ и кмета, или и този, който е въ Окр. Съвѣтъ, защото и той е служителъ общински. (Гласове: Да). Още повече, че той има право да глѣда разни прошения и ги рѣшава; за това може да има по-голъмо влияние между избирателитѣ, отъ колкото другитѣ служащи въ общината. На какво основание искаме да ги лишимъ отъ едно политическо право? Тогава, ако вървимъ по тази теория, трѣба да запрѣтимъ на всички, които служатъ въ частни канцелярии и търговски. Защо? Защото той получава плата. Тозъ въпросъ ще ни заведе много далечъ и ще ни отстрани съвсѣмъ. За това по-добрѣ е да приемемъ предложението на комисията.

Д-ръ Помянновъ: Азъ неискахъ да зема дума по принципъ, както не взехъ по всичкитѣ други параграфи, които се разискваха днесъ, защото азъ не бѣхъ приготвенъ да говоря по нищо отъ онова, което се разисква, тъй като докладъ не ни се даде никакъвъ, и рапортъ не се напечата. Нѣкои членове бѣха отъ много грамадно значение, и ние кои чухме, кои не, но гласувахме за тѣхъ. Но както и да е, понеже сега предстои единъ въпросъ отъ по-грамадно значение, азъ като депутатъ, не можъ да се въздържа да не говоря. Естествено бѣше, че като се пуснахме веднѣжъ по лъзгавата площъ, да дойдемъ до тоя пунктъ, до който сме дошли сега, да дойдемъ до нѣщо, което ако разбираме добрѣ ще видимъ, че е «*pop sens*», и че е противно на Конституцията. Азъ мисля, че не ви е на умъ да измѣнявате днесъ Конституцията. (Гласове: Не е истина). Нѣ вамъ е извѣстно, че чл. 27 на Избирателния Законъ, който е частъ отъ Конституцията казва, че всѣки гражданинъ е избираемъ. Този членъ ние не можемъ да го измѣнимъ, нѣма ни никакво право, никаква властъ, а само Великото Нар. Събрание може да го измѣнява. Стана предложение отъ г-на М-ра на Вжтрѣшнитѣ Дѣла само за избирателното право на чиновницитѣ, нѣщо, което бѣше асѣлж неправилностъ; но то е и на друго, мѣсто така както предлага г-нъ Министра. Отъ чиновници пакъ, отидохми на общински учители, които не сж друго освѣнъ прости граждани, и никой нѣма право на селскитѣ и градскитѣ учители, които не сж чиновници, да имъ отнеме правото да бждатъ избираеми, защото тогава ще нарушимъ чл. 27 отъ Избирателния Законъ. Но казва се, че и тѣ сж чиновници. Азъ тогава не зная какво ще каже чи-

новникъ. Да ли «чиновникъ» разбира тѣ да дебатирующитѣ тукъ, онзи, който зима заплата отъ нѣкое общо мѣсто?

Нѣ това не е точното понятие на чиновникъ, а може горѣ-долѣ да се каже, че който получава заплата отъ Държавното съкровище, той е чиновникъ. Всѣкому пъкъ е извѣстно, че общинскитѣ или градскитѣ учители не зематъ отъ тамъ заплатата си. Тогава какво право има нѣкой да имъ отнема правата да бждатъ избираеми? Кой ни е далъ това право, да отнимаме правото на единъ учителъ да бжде избираемъ, когато конституцията му посвѣщава това право? И ако не щеме да игнорираме основния законъ, трѣба да знаемъ, че конституцията не може да се измѣни, освѣнъ отъ едно Велико Нар. Събрание. Но каза се тукъ, че и това е касса, и онова е касса — едната е общинска, а другата държавна. Нѣ тѣ сж г-да, двѣ понятия различни и съвсѣмъ различни едно оъ друго. Едната касса не стои въ никаква свръзка съ другата, както каза и г. М-ръ на Вжтрѣш. Дѣла. Общинскитѣ учители у насъ не сж административни чиновници. Общинитѣ у насъ сж черковни или религиозни, и тѣ не стоятъ въ това отношение въ никаква свръзка съ държавната касса. За това сж самостоятелни. Учителитѣ не получаватъ никаква пара отъ държавната касса, и за това, ако бждатъ избрани, не могатъ да бждатъ по-влиятелни или наклонни къмъ правителството. Каза се, че общинскитѣ учители може да бждатъ влиятелни между населението, а ние не ще ли сме да избираме влиятелни хора. Но онѣзи, които сж влиятелни, ние, ако и да не искаме да се избераатъ, тия пакъ ще се избераатъ, защото ние не можемъ да направимъ, щото който е въобще влиятеленъ да не се избере, а който е влиятеленъ въ правителството, който има пекуниарни свръзки съ него, него не щемъ да избираме. Единъ богатъ чловѣкъ защо да не се избира, така сжщо и единъ ученъ чловѣкъ? — Да му отнемемъ това право нѣма ни сами никакво право. Ние не искаме управители, началници и прочии чиновници да се избераатъ, които послѣ естествено не могатъ да контролиратъ правителството и да пазятъ интереситѣ на населението, защото сжщеврѣменно сж длѣжни да пазятъ и интереса на правителството. Нѣма съмнѣние, че населението чрезъ своитѣ представители упражнява единъ контролъ върху правителството. Каза се още, че ако се избераатъ общински учители, което право безъ всѣкакво съмнѣние го иматъ, и което никой отъ насъ не може да имъ го отнеме, че ученицитѣ послѣ щѣли да останатъ безъ учители. Нѣ не може ли единъ учителъ да се услови съ една община, че ако го избераатъ, да може да си остави другъ чловѣкъ на мѣстото си? Развѣ насъ сж турили тукъ селскитѣ

и градските общини, да се грижимъ за тѣхнитѣ училищни интереси? Това не е наша работа. Она учитель, когото избержтъ, той може или да си даде оставка отъ службата и да приеме за депутатъ да бжде, или да си остане на службата. Азъ напомнимъ още веднажъ, че тоя въпросъ, когото разисквами, не трѣбаше да го подигами, защото ние съ това грѣшимъ противъ най-главния принципъ, че отнимаме на единъ гражданинъ правото да бжде избираемъ. Може би болшинството отъ Васъ е наклонно да направи това; но бждете увѣрени, че това е незаконно и нѣмами право да го направимъ. За туй моля по този въпросъ никакво по-нататъшно разискване да не става. (Гласове: съгласни; други — не).

Докл. Пачевъ: Вие видѣхте, че комисията нѣмаше никакво прѣдложение за принуждение за да се отнеме правото на общинскитѣ учители да бждатъ избираеми. Тя имаше прѣдъ видъ и това, да мисли да ли е възможно или не, но дойде до убѣждение, че тя не може да предлага таково нѣщо на Нар. Събрание, което противорѣчи на основний законъ на държавата. За това комисията редактира този членъ тѣй, както го четохъ. И за разяснение прибавката къмъ члена има още една алинея, която се предлага отъ страна на г. Министра, която доста добръ разяснява, и мисля да прочета нея и да прекратимъ дебатитѣ по този въпросъ. За да нѣма никакво недоразумѣние, прѣдлага се послѣдняя алинея, която гласи: «Качеството на лице, плащано отъ държавното съкровище е несъвмѣстно съ качеството на депутатъ,» и обратно: «Ако нѣкой депутатъ се назначи за чиновникъ, той е длъженъ да си даде оставката отъ депутатството.» Това е за да нѣма никакви недоразумѣния; за това да се положи този членъ съ прибавката на гласуване, тѣй като отъ дългитѣ дебати твърдѣ добръ се разясни.

Предсѣдателъ: Има още много лица записани, които искатъ да говорятъ. Които сж на мнѣние, че трѣба да се продължава разискванието, да си дигнатъ ржката. (Вишегласие.)

М-ръ Цанковъ: Моля г-да представителитѣ, да го разумѣятъ това, че тукъ предлагамъ едни измѣнения, които общото мнѣние ги приема. Ако искате вие да правите избирателенъ законъ, всѣки какте го мисли, ще ви кажа, че нѣма да позволя това нѣщо. Ако искате сега единъ надъ другъ да се надговаряте, азъ нѣма да позволя, и ще си дамъ оставката. (Гласове: Искерпано е! — На гласуване.)

Предсѣдателъ: Азъ ще тура на гласуване члена, както го прѣдлага комисията.

Докл. Пачевъ: (Чете го. — Видѣ по-горѣ). Послѣдната алинея казва: «Ако нѣкой депутатъ стане чиновникъ, е задълженъ да си даде оставката.»

Предсѣдателъ: Който приема члена както го предлага комисията да си дигне ржката. (Вишегласие). Нар. Събрание приема чл. 28 както го предлага комисията. Г-да! Ако слѣдвами този редъ ще има по малко дебати върху членоветѣ; а тукъ ние заплитами много въпроси наедно.

Г. Геровъ: Тукъ споредъ казванието на г-на М-ра Предсѣдателя излиза, че въ внесений законопроектъ ако станатъ други измѣнения, той ще си даде оставката. Ако е тѣй, тогава не трѣба нито върху единъ членъ да вотирами, нито да си давами мнѣнието, и не остава, освѣнъ да приемемъ измѣненията en gros. Тогазъ трѣба да се приеме тѣй както е.

Предсѣдателъ: Върху този въпросъ мисля, че никакъ нѣмами право да запрещавами на г-да М-ритѣ да подлагатъ кабинетни въпроси, когато тия искатъ. Тукъ никой не трѣба да се сърди. Нар. Събрание всѣки пжтъ е свободно да предпочита едно или друго, но да ограничава Министритѣ, това правилника не позволява.

Дуковъ: Искамъ дума.

Шивачовъ: Искамъ дума за лично обяснение.

Докл. Пачевъ (чете):

Чл. 29. Избирателитѣ могатъ да избиратъ за народни представители български граждани, които сж членове на коя да е община въ Княжеството и които отговарятъ на условията прѣдвидени въ горнитѣ членове 27 и 28-ий.

Предсѣдателъ: Приема ли Нар. Събрание члена както го предлага комисията? (Приема се.)

Докл. Пачевъ: Въ слѣдствие на измѣненията да не бждатъ депутати хора чиновници, трѣба заблѣжката на 34 чл. отъ закона да се исхвърли, която говори именно за чиновницитѣ какъ трѣба да получаватъ заплата, когато сж народни представители. (Гласове: Да.)

Предсѣдателъ: Които приема да се исхвърли заблѣжката на чл. 34 отъ тоя законъ, да си дигне ржката. (Вишегласие.)

Докл. Пачевъ: Комисията е на мнѣние да се приложи къмъ чл. 50 слѣдующата прибавка, която проистича отъ предложението, което прие Нар. Събрание въ завчерашното засѣдание. Тѣзи прибавка гласи: «Предъ видъ на постановлението на Нар. Събрание относително горний членъ (50) не се приспособява за свикването на Великото Нар. Събрание за измѣнение на конституцията, гласувано на 5 декемврия текущата година.»

Предсѣдателъ: Четете още веднажъ.

Докладчикъ: (Чете 2-й път).

Послѣ чете: чл. 50. За измѣнението и преглѣждането на конституцията, Великото Нар. Събрание се свиква вж-трѣ въ два мѣсеци и избирането на представителитѣ става въ празничнитѣ дни въ първитѣ двѣ недѣли отъ втория мѣсецъ слѣдъ обнародванието на указа, а въ първия мѣсецъ става преглѣждане допълнение и обнародване на избирателнитѣ списъци (чл. чл. 5-й и 6-й отъ тоя законъ).

Понеже Нар. Събрание постанови онзи день и предъ видъ на това постановление, прибави се както казахъ, гор-нята прибавка.

Председателъ: Приема ли Нар. Събрание тѣзи прибавка къмъ чл. 50-й? Който я приема, да си дигне ржката. (Бол-шинство).

Докладчикъ: Комиссията предлага да се тури особена една глава, която да гласи за измѣнението на предишния избирателенъ законъ, именно глава V. (Чете):

ГЛАВА V. О т м ѣ н е н и е.

Чл. 51. Избирателный законъ отъ 25-й августа 1882 г. се замѣнява съ закона, издаденъ на 17 декемврия 1880 г. съ направенитѣ поправки на 8 декемврия 1883 год.

Председателъ: Приема ли Нар. Събрание тѣзи при-турка? Който я приема, да си дигне ржката. (Болшинство).

Ето предложението, което направи г. Шивачовъ за 26-й чл.

Азъ съмъ длъженъ да го прочетъ, и ако намѣри Н. Събрание за по-добрѣ, то да остане това предложение за второто че-тенъе. (Чете го): «За провѣряване правилността на из-боритѣ, Нар. Събрание се раздѣля по жребие на комисии по 20 члена, и всѣка отъ тѣхъ има да провѣрява изборитѣ на слѣдующата комисия». Това предложение може да ос-тане за второто четене.

Шивачовъ: Азъ си го отгѣглямъ, понеже трѣба да върви законопроекта по охотата на Ивана или Драгана.

М-ръ Цанковъ: Именно искахъ да кажъ, че г. Шива-човъ, подига струва ми се, нарочно въ Нар. Събрание так-визи въпроси само съ намѣрение за да разбърка събранието. Именно за г. Шивачова, казвамъ и още за нѣкои други на които името сега не ща да спомѣнж. Ако искаме да вър-шиме работа, то не трѣба тѣй да постѣпваме. За това се принудихъ тая вечеръ да кажъ една дума, която не трѣбаше да казвамъ.

Шивачовъ: Искамъ да говоря.

Председателъ: Г. Шивачовъ, трѣба да се отнасяте благоприлично, особено когато се отнасяте къмъ предсѣ-дателя на Министерския Съвѣтъ. Азъ мисля, че най елемен-

тарното възпитание трѣба да учи човѣка, да бжде прили-ченъ и пристоеенъ.

Шивачовъ: Какво особено има да каже г-нъ М-ръ Пре-зидентъ, че азъ съмъ произвождалъ само смущение, когато той самичакъ по-напредъ каза, че не позволява на събра-нието да направи това или онова; това е повече отъ сму-щение. Всѣкой отъ г-да депутатитѣ е свободенъ да се води по съвѣстѣта си, а не по указанията и кефа на г-на М-ра Цанкова.

Председателъ: На дневенъ редъ е законопроекта за октроата.

Дуковъ: Азъ въ този случай неможъ да намѣрж . . .

Председателъ: Моля Ви се говорете на дневенъ редъ.

Дуковъ: Искамъ само двѣ думи.

Председателъ: Ако имате нѣщо по закона за октроата, добрѣ.

Дуковъ: Азъ искахъ вече 5 пъти думата но не ми се даде.

Председателъ: Сега нѣма никакъвъ въпросъ да рѣша-ваме. Когато има единъ въпросъ да се разглѣдва и рѣшава, то всѣки пътъ ви давамъ думата, и за това сж свидѣтели стенографическитѣ протоколи. Ако има нѣкой който най често да говори, то сте вие. Въ всѣко засѣдание поне 30 пъти хортувате. Минуваме на дневенъ редъ и Вий поди-гате други въпроси. Има 50 души представители, и ако сѣки ще подигне единъ въпросъ, то ще стане само едно без-редие.

Кой е докладчикъ? (Гласове: Часа е 6).

Мецовъ: Тѣй захванахме въ 2 часа, и работимъ до 6, ний се уморяваме. Всѣки день ще работимъ; но да седимъ до срѣдъ нощъ, не можемъ.

Председателъ: Виждате, колко има на дневенъ редъ въпроси, и толко съ други въпроси чакатъ. Ний трѣба да глѣдаме да вършимъ работа. (Съгласие). (Гласове: 5 ми-нути отидохъ). Още $\frac{1}{2}$ часъ.

Списаревски: Настоящий законопроектъ за октроа не е претърпѣлъ отъ комиссията никакви измѣнения, и стана само малка прибавка, която подиръ прочитанието на всич-китѣ нумерации ще прочита. (Чете): «Таблица за такси» . . .

В. Х. Ангеловъ: Този законъ не е преглѣданъ, думата бѣше, утрѣ да се преглѣда, и да се докладва въ друго за-сѣдание.

Списаревски: Такова нѣщо не е имало. Ако е така, то е другъ въпросъ. По-добрѣ да се прочете, и народнитѣ пред-ставители, ако сж съгласни, ще го приематъ.

В. Х. Ангеловъ: Тъй като никакъ не е преглѣданъ този законопроектъ, азъ не мога да се съглася да се прочете. Той не е преглѣданъ отъ комисията.

М-ръ Цанковъ: Предговоривши трѣбаше още вчера, когато се тури на дневенъ редъ, да каже, че не е преглѣданъ, и ако не е казалъ, то ще каже, че г-да комисаритѣ си играятъ съ Нар. Събрание, и не вършатъ работа.

Ф. Мариновъ: И азъ имамъ честъ, да бѣда избранъ въ тази комисия и днесъ първъ пътъ се сбрахме да разискваме по този законопроектъ. Но не зная, по какъвъ случай г-нъ докладчикъ не е присѣствувалъ. Не се е зела послѣдния дума отъ комисията, и г-нъ докладчика трѣбаше да земе мнѣнието и заключението на комисията за да може да докладва.

Предсѣдателъ: Трѣбаше да заявите това вчера, когато се тури на дневенъ редъ. Но понеже доклада не е готовъ, може идущето заседание да пригответе доклада. Да минемъ по-нататъкъ.

Бошнаковъ: Законопроекта за печата.

Г. Геровъ: Като казва г-нъ Списаревски, че комисията била съгласна съ него, то по-добръ да се искаже онуй отъ г. комисара, който билъ съгласенъ съ него.

Списаревски: Г-нъ Геровъ не е компетентенъ да иска отчетъ отъ мене, и нѣма да му отговори.

Предсѣдателъ: Моля г-да!

Попповъ: Нашитѣ депутати не искатъ да работятъ. Вече два часа се препираме. Отъ гдѣ се знае, че предложението за кметскитѣ помощници не е готово? Това е малко, нека се приеме.

Предсѣдателъ: Кой ще докладва за закона за печата?

Докл. Бошнаковъ: Г-да представители!

Комисията, която благоизволихте да изберете и да натоварите съ преглѣжданъето законопроекта за печата, внесень отъ г-на М-ра на Правосъдието, рѣши да натовари менъ съ съставянието доклада за тоя законопроектъ, който може да се сматра, като единъ отъ най-важнитѣ, съ които Българскитѣ Народни Събрания сж имали до сега да се занимаватъ.

Азъ би желалъ, г-да представители, тая задача да се бѣше паднала върху лице по-вече пригответено отъ менъ за единъ предметъ, който е вълнувалъ всекога духоветѣ, не само въ България, но и въ цѣлия миръ, сирѣчь на всекъдѣ, гдѣто образованието е хвърлило благотворното си сѣме и гдѣто хората сж започнали да написватъ върху книги мислитѣ си стремленията, които кипятъ въ душата имъ, но какво да се прави? Комисията менъ натовари съ тая огромна задача, която въ другитѣ държави се е налагала на високо-

учени мъдреци, и азъ, като расчитвамъ на вашето снисхождение, ще се постарая да си изпълна дѣлга, до колкото силитѣ ми допущатъ.

Г-да представители!

Цѣлия миръ е пъленъ съ единъ викъ и съ единъ отзивъ и той е: «Свободата на печата»! Знаете ли, коя е причината на тоя викъ и на тия отзиви? Причината е това, косто ние Българитѣ никога не сме виждали.

Въ цѣлъ свѣтъ, господа, печата е билъ тѣй жестоко преслѣдванъ, както ние не можемъ нито да си го въобразимъ. Числото на печатниците е било ограничено, печатаритѣ сж били запирани, затваряни, ученитѣ философи които сж смѣяли да пишатъ и да изказватъ нѣкои нови мисли, сж били мжчени, затваряни съ вериги оковани и дълги години като злодѣйци въ тъмни тъмници задържани.

Повечето пжти, вината на тия злощастници е била, че сж изказвали нѣкоя нова философска мисль, че сж изобличавали глупавитѣ учения, които сж съществували или, че сж откривали на публиката нѣкои нови начала на науката, начала които не сж били приятни на ония силни на деня, които сж предпочитали, за тѣхното спокойствие, свѣта да се движи въ тъмнина.

За чудо ли е тогава, че свѣта е пъленъ съ викъ «свобода на печата», и не е ли естествено щото всекий да желае да си изразява мислитѣ безъ да бѣде за това мжчень и запиранъ?

Тия врѣмена обаче сж далеко задъ образована Европа и днесъ всекий е свободенъ да пише и да проповѣдва каквито учения, каквито философии — добри и лошави — умни и глупави — каквито му сж удобни. — За насъ българитѣ може да се каже че такива зли врѣмена по печата не сж никога съществували; даже и презъ турското владичество нашия печатъ е билъ много по-свободенъ отъ печата въ Западна Европа прѣзъ миналия вѣкъ, но даже и презъ първитѣ врѣмена на настоящия. Вие знаете, господа, че турската цензура оставаше свободни даже и антирелигиознитѣ учения, сирѣчь ония учения, които най-много сж се преслѣждали въ другитѣ държави; въ Турция бѣше забранено да се изобличаватъ явно и силно само злоупотрѣбленията и злоупотрѣбителитѣ.

Отъ като сме се избавили отъ турското иго, България се ползува съ една неограничена свобода на печата, една свобода толкова голѣма, щото е произвела даже и реакция. Ако въ другитѣ държави се чува още днесъ гласа: «свободенъ печатъ», у насъ преудолѣва на тоя часъ вика: «обуздание на печата», и причината на това е неблагоприятното

на нѣкои вѣстникари, които прескочихъ и слѣдватъ да прескачатъ границитѣ на истинската свобода на печата. У насъ отъ освобождението насамъ може да се каже, че пачата не е служилъ за распространяване здрави мисли и напредничаво учение, и ония статии отъ които читателя би почерпалъ нѣкои освѣтления, сж толкова рѣдки, щото тѣ сж като удавени въ потока на другитѣ статии, които сж имали за цѣлъ да подкопаватъ основитѣ на обществото, на реда въ страната на семейния животъ и пр. Искате ли господа, да ви прочета нѣколко мостри отъ тоя редъ статии? Не, нѣма да осквѣрни свѣтлата трибуна съ тѣхъ, особено защото тѣ ви сж добръ познати.

Какво нѣщо е, господа, «свободата»?—Свободата е възможността за всѣкий чловѣкъ да прави онова, което не докача, което не докондисова друго; само такава свобода е, господа, възможна; другата свобода унижава чловѣка въ реда на неподобнитѣ нему. Да докача чловѣкъ съсѣда си, то значи да монополизира свободата само за себе си, както правятъ напримѣръ вѣцитѣ срѣщу агнетата, коткитѣ срѣщу мишкитѣ и пр.

Такава ли свобода се иска господа, за насъ българитѣ? Свобода ли е да клѣветимъ Князь, Министри, чиновници; свобода ли е да клѣветимъ семейството, жената на съсѣда си; свобода ли е да се хули свѣтлата ни религия и пр.; на най-сетнѣ свобода ли е да докачамъ и държавнитѣ глави на другитѣ господарства въ Европа?

Вие виждате господа, че въ главитѣ на нѣкои наши българи, понятието за свободата е тъмно, и ваша длъжностъ е да турите редъ въ тия тѣхни глави чрѣзъ издаванието на единъ добръ законъ за печата.

Комисията е господа, на мнѣние да дадете пълна свобода на печата, да оставите всѣкиго да проповѣдва каквито учения и философии му е угодно; тя е на мнѣние да дадете тоже пълна свобода на критика къмъ всѣкиго; тя обаче ви препоръчва да сте немилостиви къмъ ония, които дакачатъ свободата на друго, сирѣчь къмъ клѣветниците, къмъ ругателитѣ. Свобода! превъсходно! но свобода не само за ония които чернятъ книга, нѣ и за другитѣ граждани и за тѣхната честъ и за тѣхното семейство; ония, които докачатъ чуждата свобода, трѣба да отговарятъ, господа, и тѣжко да отговарятъ; иначе ние ще въведемъ въ отечеството си, не чловѣческа свобода, както го казахъ по-горѣ, а това никой отъ народнитѣ представители не може да желае.

За да може това да се постигне, господа, трѣба наказанието на ония които докачатъ чуждата свобода да доде тозъ часъ слѣдъ докачението, иначе по работитѣ на печата редъ

не може да има. Какво удовлетворение може да получи единъ докаченъ чловѣкъ, ако виновника се сжди и осжди слѣдъ четири или петъ години? Право ли е щото докачението, клѣветата да лѣжи върху жертвата цѣли четири петъ години? Особено това е нужно у насъ, дѣто правителствата не траятъ по-вече отъ 3—4 мѣсеци, и дѣто виновнитѣ могатъ да се избавятъ лѣсно отъ наказанието което заслужватъ. Ето защо комисията Ви препоръчва да направите престжпленията по печата подсждими подъ апелативнитѣ сждилица като първа инстанция, както това е за чиновницитѣ, и да опредѣлите и кратки срокове за издирванѣто на вината и произнасянието на рѣшението. Тука е основата на единъ добръ законъ за печата и Вие, господа, трѣба да предпочитате да нѣма законъ за печата, отъ колкото да има такъвъ, който да е илюзоренъ, смѣшенъ. По-добръ е да знамъ, че съмъ безъ защита предъ злосторницитѣ, отъ колкото да имамъ предъ очитѣ си една сѣнка отъ закона, която да не ма никакъ защищава и която да остава да ма ругаятъ и псуватъ въ продължение на цѣли години. Тая сѣнка отъ закона е даже на ущърбъ на жертвитѣ, защото кой е безумния който ще прибѣгне къмъ нея, когато знае, че тя е само сѣнка, когато злосторника ще се основава именно на тая немощъ на жертвата си за да оправдава клѣветитѣ си, руганията си, като обявява, че ако тѣ да не бѣхъ основни, жертвата щеше да го тѣгли на сждъ. За това, повтарямъ го, комисията е на мнѣние, да се предпочете да нѣма никакъвъ законъ, и да се остави публиката и нейната честъ на произвола на безсѣвъстнитѣ личности или на самозашита, както започне да се проявява въ насъ, отъ колкото да има законъ, който да недава никаква гаранция за защита на честта и на свободата на българскитѣ граждани.

Това е доклада, който имахъ честъ да представя, и сега да минемъ къмъ разглѣждане на закона. (Чете):

Законопроектъ за наказателенъ законъ за престжпления по печата. (§ 79, 80 и 81 отъ Конституцията). (Шумъ).

Председателъ: Г-да! Часа е 6 и 5 минути до 6½ ще засѣдаваме.

Анневъ: Отъ обясненията, които г-нъ Докладчикъ даде, и като прочетохъ закона и видѣхъ, че той незаслужва никакви измѣнения, то предлагамъ да се приеме en bloc.

Д-ръ Поменовъ: До гдѣто не е прочетенъ напредъ, не може да се приеме en bloc.

Анневъ: Азъ отъ моя страна съмъ го прочелъ, и намѣрихъ че е много съобразенъ съ нуждитѣ на страната. За това, отъ моя страна предлагамъ, да се прочете и да се приеме en bloc.

Шивачовъ: Съгласенъ съмъ да се приеме en bloc. (Шумъ).

Председателъ: До 6¹/₂ ще заседаваме г-да.

Докл. Бошнаковъ (чете):

Законопроектъ за наказателенъ законъ за престѣпления по печата. (§ 79, 80, 81, отъ Конституцията).

Председателъ: Моля, той трѣба да се чете и вотира членъ по членъ споредъ правилника.

Ще се гласоподава за заглавието, «Законопроектъ за наказателенъ законъ за престѣпления по печата (§ 79, 80, 81 отъ Конституцията)». Който приема заглавието, да си дигне ржката. (Болшинство). Прието.

Докладчикъ Бошнаковъ: (Чете).

1. Престѣпления по печата се считатъ тия, които се извършватъ чрезъ напечатването и разпространяването на книги, брошури, вѣстници, летящи листове (обявления), и чрезъ изображения, рисунки, чрезъ литография, хектография или фотография. (Приема се)

2. Отварянъето на печатници е свободно. Всичко щото се печати въ печатницата трѣбва да носи фирмата ѝ мѣсто нахожданъето ѝ; въ противенъ случай стопанина на печатницата се наказва съ глоба отъ 20 до 200 лева, или съ затворъ отъ 5 цена до 1 мѣсець.

Списаревски: Азъ мисля, че тая глоба е твърдѣ законна, но азъ предлагамъ да бждатъ отъ 10 до 100 лева. Защото нашитѣ печатари сж повече сиромаси хора. За това ако се накаже съ 10 до 15 лева то е достатъчно. За това на мѣсто 20 до 200 да бждатъ 10 до 100 лева.

М-ръ Стоиловъ: Забѣлжката на г-нъ Списаревски има си до нѣкъдѣ мѣстото, като сж 2 наказателни скали. И тука глобата е по строга отъ колкото наказателната скала изисква. Но предполага се, че когато човекъкъ отвори печатница, той горе доле е състоятеленъ, тъй щотоне е толкова голямо това наказание. Може ако се предпочете, че мѣстонахождението, не е извѣстно, да тури наказание съ затворъ.

Председателъ: Полагамъ на гласуване чл. 2 както си е въ законопроекта. Който го приема, да си дигне ржката. (Болшинство). Приетъ.

Докл. Бошнаковъ: (Чете:)

Чл. 3. Всѣко периодическо издание трѣба да носи подписа на единъ отговоренъ издатель. Издатель може да бжде всѣкой Български поданикъ, който е навършилъ 21 година и се ползува съ граждански и политически права.

Нарушителитѣ на опредѣленията на тази статия се наказватъ съ глоба отъ 20 до 200 лева. (Приема се).

Чл. 4. Всичкитѣ правителствени мѣста, лица и учреждения могатъ да отправятъ безплатно до периодическитѣ

издания за обнародване нуждитѣ поправки на предварително помѣстенитѣ членове въ вѣстника или списанието, относително до тѣхното управление.

Съобщеното се напечатва на първата страница въ най-ближний или въ първий послѣдующий брой послѣ изпращанъето му и съ обикновеннитѣ букви за тѣзи страница.

Нарушения на тая статия се наказватъ съ глоба отъ 10 до 100 лева.

Списаревски: Тукъ г-нъ докладчикъ прочете така: «въ първия или предидущий», но азъ мисля, че трѣбва да се каже така: «въ първия или послѣдующий брой». (Гласове: Да!).

Председателъ: Полагамъ на гласуване чл. 4. Приема ли се отъ Нар. Събрание, както се прочете отъ г-нъ докладчикъ? (Приема се).

Докл. Бошнаковъ: (Чете.)

Чл. 5. Всѣко частно учреждение или лице, за което се говори въ единъ вѣстникъ, има право да изиска отъ издателя да напечата единъ отговоръ по начина показанъ въ предидущий членъ. Отговора трѣба да бжде написанъ въ прилична форма.

За да може отговора да се напечата безплатно, той не трѣба да надминава на дължина два пѣти статията, която го е предизвикала. За връхнината на отговора се плаща споредъ тарифата за извѣстията, които се печататъ въ вѣстника. Ако издателя се откаже да обнародва отговоритѣ, които му се пращатъ, наказва се съ глоба отъ 10 до 50 лева, независимо отъ другитѣ законни слѣдствия на обнародванната статия. (Приема се.)

Чл. 6. Когато авторитѣ (съчинителитѣ) на исчисленитѣ въ ст. 1, издания сж извѣстни, тѣ сами сж отговорни за престѣпленията, които тия издания могатъ да съдържатъ. (Приема се).

Чл. 7. Препечатванъето на една престѣпна статия, се счита за съучастничество въ престѣплението даже и въ случаитѣ когато никакво преслѣдване още не е подигнато ерѣшо изданието отъ което е заета. (Приема се).

Чл. 8. Когато автора на издаденото съчинение или рисунка, които съдържатъ престѣпление е не извѣстенъ, то ако се каже до нѣкое периодическо издание, издателя му се счита за главенъ виновникъ на престѣплението. (Приема се).

Чл. 9. Когато въпроса се не касае до периодическо издание или когато единъ вѣстникъ, който съдържа престѣпни статии се обнародвалъ безъ подписа на издателя, а въ сжщото врѣме и автора на престѣпната статия е непознатъ, ступа-

нина на печатницата се счита за главен виновникъ. Когато ступанина е непознатъ, продавачитъ или распространителитъ отговарятъ предъ закона. (Приема се).

Чл. 10. Внасянето въ Княжеството чуждестранни вѣстници, списания и книги е свободно. Внасянето на каквато да била книга, вѣстникъ или списание, може да се забрани по рѣшение на Министерскитъ Сѣвътъ, обнародвано въ «Държавенъ Вѣстникъ».

Списаревски: Тукъ първото предложение, както е поставено, противорѣчи на второто. Въ първата частъ на члена се казва, че внасянето на книги е свободно, а послѣдната алинея казва, че не сж свободни, а че се внасятъ по рѣшението на М-рски сѣвътъ. Вий виждате, че едната частъ противорѣчи на другата.

М-ръ Стоиловъ: Този параграфъ се разбира отъ само себе си. Закона казва, че всички публикации, каквито и да сж чуждестранни, могатъ да влизатъ. Но може въ тѣзи, било периодически списания, било рисунки, да се съдържатъ престжпни дѣйствия, които тукъ не могатъ да се наказатъ. Въ такъвъ случай, дава се на М-рски Сѣвътъ власт да може да забранява внасянето на такива периодически издания, или рисунки. Гаранцията на тоя членъ се състои въ рѣшението на М-рски Сѣвътъ и въ обнародването, което ще става въ «Държавенъ вѣстникъ».

Списаревски: Тогава, за да не става случай за разни тълкования, по-добрѣ е да се опредѣли и да се каже тѣй: «М-рски Сѣвътъ забранява такива книги, които заключаватъ въ себе си нѣкакво престжпно дѣйствие». Защото нѣкой път може да се пита защо М-рски Сѣвътъ запрещава?

М-ръ Стоиловъ: Азъ мисля, че тия въпроси, когато се разискватъ, трѣба да се излиза отъ точка зрѣние на М-рска отговорностъ. Щомъ има М-ри и Нар. Сѣбрание, не може да се случатъ злоупотрѣбления, защото всѣки депутатъ е свободенъ да запита М-ра: на какво основание е запретилъ едикое списание. И азъ мисля, че по-добрѣ е, да се основаваме въ това отношение на М-рската отговорностъ, отъ колкото да се натрупва закона съ всички възможни регламентации, които при всичката си многобройностъ не могатъ да криятъ и предвидятъ разнороднитъ случайности на практическый животъ.

Д-ръ Геровъ: Азъ немога да се съглася съ г-на М-ра на Правосъдието. Въ нашата конституция е посвѣтена свободата на печата. Азъ свободата на печата предполагамъ така: че печата е свободенъ безъ никаква предварителна или превентивна мѣрка. А тази е една превентивна мѣрка, която г-нъ М-ръ на Правосъдието предлага съ този

членъ. Азъ мисля, че нѣма никаква разлика, ако единъ Българинъ издава вѣстникъ тука или въ Букурещъ; но ако въ Букурещъ единъ Българинъ издава вѣстникъ, който съдържа престжпно дѣяние, ний дѣ ще го търсимъ? Въ Букурещъ не можемъ да го търсимъ, но когато дойде въ България, може да се преслѣдва. Щомъ не живѣе автора тука, а послѣ доде и се констатира престжплението му по печата, ще се преслѣдва, както, ако има и законъ за екстрадиция, ще се иска неговото прѣдаване. Но туй предложение на г-на М-ра на Правосъдието, отива да нарушава принципа, който е посвѣтенъ въ конституцията, спорѣдъ която никакъ се не позволяватъ превентивни мѣрки противъ печата. Туй е едно ограничение на свободата на печата, защото само престжпленията могатъ да се преслѣдватъ. Щомъ стане едно престжпление и се констатира, то подлѣжи на наказание, но по напредъ да запрещаваме внасянето на едни кои книги и вѣстници, това е една превентивна мѣрка, и азъ не мога да се съглася за нейното приемане.

М-ръ Молловъ: Азъ не съмъ юристъ и тѣзи работи не проумѣвамъ, но ми се чини, че като стана дума за конституцията, случая ме извиква да кажа нѣколко думи. Ний тукъ сме се събрали да регламентираме правдинитъ на Българскитъ граждани и трѣба да знаемъ, че конституцията гарантира свободата на печата за Българскитъ граждани; сега ний трѣба ли да отиваме до тамъ, щото да се гарантира това за Нѣмцитъ, за Власитъ и за Американцитъ? Тѣмъ имъ скимнало, напр. да нападнатъ нашето правителство, или да нападнатъ държавний глава и понеже тѣ стоятъ, да кажемъ въ Америка, и ний да скръстимъ ръцѣ и да казваме: ний имаме свобода на печата. Кого ще уловимъ, да ли вѣстника или издателя, който е далечъ? За това съвършено на мѣстото си е члена, както е тукъ казано. Тѣй ако изданието съдържа престжпно дѣйствие и се издава вънъ отъ Княжеството, ако има съдържание вѣднително за Българското Княжество, да не е свободенъ да влиза тука.

М-ръ Стоиловъ: Въ допълнение на това, което каза г. М-ръ Молловъ, ще добавя, че конституцията и правата, които конституцията гарантира, сж права дадени на Българскитъ граждани, свободата и политическитъ правдини, гарантирани отъ конституцията, сж ограничени территориално, т. е. тѣ сж само за българскитъ граждани и не се отнасятъ и на хората, които не принадлежатъ на Българското Княжество. Не можемъ да оставимъ българскитъ граждани беззащитни срѣщу нападенията, които идятъ отвънъ прѣдлитъ на България. Свободата на печата е тоже едно силно срѣдство за контролиране на управлението. Ето защо свободата на печата се санкционира и защо се поддържа. Свобо-

дата на печата не е никакъ цѣль; тя е едно сръдство, за да се опазятъ другитѣ правдини, гарантирани на народа. И че е тъй, доказва се и отъ другитѣ параграфи, които Нар. Събрание прие; земете напр. параграфа за криминалната отговорност по престѣпленията за печата. Питамъ ви сега: съгласенъ ли е съ началото на криминалната отговорност параграфа, който определя, че когато автора е извѣстенъ, издателя не трѣба да отговаря предъ закона? — Никакъ! Издателя и печатаря, по общитѣ начала на криминалното право, сж съучастници въ престѣплението, извършено чрезъ печатъ както и автора; но какво правимъ, за да се запазятъ интереситѣ на гражданитѣ, които гарантира конституцията? — Преслѣдваме само автора. Значи, отстраняваме се отъ това главно правило на наказателний законъ, което казва, че и съучастникитѣ трѣба да се наказватъ. И това го правимъ само и само, за да е свободата на печата по-обезпечена. Тѣй сжщо е и съ § 10. Тукъ не е никакво ограничение на свободата. Напротивъ принципа е, че всѣко чуждо произведение може свободно да се внася; но понеже нѣмаме никакво сръдство противъ престѣпникитѣ, които се намиратъ вънъ отъ нашата държава, и понеже нѣмаме никакво задължение спрямо тѣхъ, — защото още космополитизма не се е развилъ до тамъ, щото разликитѣ между държавитѣ да исчезнатъ и цѣлото челоуѣчество да е като една държава, — и защото Българското Княжество и Българскитѣ граждани трѣба да защитаватъ правата си, и тѣй като чл. 3 казва, че печата е свободенъ, че издатель може да стане всѣки Български подданикъ, а съгласно съ чл. 10 внасянето на странни списания е свободно, именно за това се тури този параграфъ: за да се защитаватъ Българскитѣ граждани и правителството противъ такива лица, за които законни сръдства сж съвсѣмъ безсилни.

Д-ръ Геровъ: Азъ пакъ нѣма да се съглася съ мнѣнието на г. Стоилова, М-ра на Правосѣдието.

Нашата конституция посвѣщава правдини и дава свобода на гражданитѣ, но не мислете, че тѣзи правдини ги имаме само въ територията да ги упражняваме. Има права които сж не отдѣлни отъ българския гражданинъ даже, когато той напусне България и иде въ чужбина. Между тѣзи правдини е една и свободата на пресата, туй право го има всѣки Българинъ и въ Букурещъ, и Виена, и въ кой да е градъ, и може да издава единъ вѣстникъ, ще го запрещаваме ли да влиза въ Княжеството? Казвате че това е за иностранцитѣ и чуждоподданиитѣ. Ами какъ ще се констатира, че онзи който издава вѣстникъ или списание, е Американецъ, Англичанинъ или другъ нѣкой. Това не е нищо

друго, освѣнъ една превентивна мѣрка. Не може да се докаже, че въ Англия и Франция Българи нѣма, за да затворимъ границитѣ на Княжеството на всичко вънкашно издание. Г-нъ Молловъ, М-ръ на Просвѣщението каза, че туй право е само на Българетѣ. Азъ мисля, че свободата на пресата не е само за Българитѣ въ Княжеството. Може единъ чуждестранець, както имаме вече и случай, като се подчини на мѣстнитѣ закони, да издава вѣстникъ. Въ никоя конституционна държава не могатъ да се зематъ такива мѣрки, които сж противъ свободата. Може това да бжде въ абсолютно-монархическитѣ държави, тамъ може да се допуснатъ подобни ограничения на печата. Но въ България не може да се приеме такъво едно нѣщо, защото нарушаваме онзи фундаменталенъ принципъ, възъ който почива нашата свобода на пресата. За това азъ съмъ на мнение, да се отхвърли това запрѣщение.

М-ръ Начовичъ: Слѣдъ обясненията, които дадохъ моитѣ съратия г-нъ Стоиловъ и г-нъ Молловъ, менъ не остава друго освѣнъ да положа на г-на Герова слѣдующия въпросъ: Единъ български гражданинъ, който живѣе тука и носи всичкитѣ тежоби, като направи едно престѣпление по печата, се наказва и даже, споредъ престѣплението, хвърлятъ го въ хапсана. На това г. Геровъ и ние всички сме съгласни. Ако обаче тоя сжщия български гражданинъ, отиде вънъ отъ държавата, освободи се отъ всичкитѣ тежоби, глѣда си кефа, и захване да издава нѣкой вѣстникъ съ когото напада на държавний глава, напада семейства, напада на всичко каквото му доде на умъ и уста, тогава споредъ г. Герова той не трѣба да се наказва, както се наказва мѣстний, па даже и орджieto съ което той прави тия пакости не трѣба да се унищожава! Споредъ теорията на г. Герова, той трѣба да се остави свободенъ, да пише каквото ще, да напада когото иска, и да нѣма никой право да му препятства по какъвто и да е начинъ. Напротивъ, неговия вѣстникъ да се сматра като нѣщо свѣто и неприкосновено. Въ такъвъ случай, на неприятелитѣ на държавата ни и отечеството ни не остава друго, освѣнъ да идатъ вънъ отъ границитѣ на Княжеството и отъ тамъ да посѣватъ раздоритѣ и да ни осквернятъ най-свѣтитѣ нѣща. Азъ мисля, че това нѣщо не може да се поддържа. Тука до колкото азъ разбирамъ се казва тѣй: когато има вѣстници, или книги, или периодически списания, които систематически правятъ престѣпления, които систематически подкопаватъ обществото; държавата и пр., сиречь които правятъ престѣпления предвидени въ закона за печата, тѣзи вѣстници да могатъ да се спиратъ по рѣшението на М-рски Съвѣтъ на границата

и да не имъ се дава достъпъ въ Княжеството, понеже същото наказание постига и тѣзи, които сж вжтрѣ въ държавата, когато правятъ същитѣ престѣпления; и причината на това е, че вънкашнитѣ не могатъ да иматъ по-големѣ права отъ онѣзи, които живѣятъ вжтрѣ въ държавата и носятъ тежобитѣ на български граждани.

М-ръ Балабановъ: Мене ми е жалъ г-да, че врѣмето е доста напреднало, та май нѣма врѣме да кажа по тозъ въпросъ всичко, което бихъ желалъ; но понеже въпроса се подигна, мисля, че имамъ длъжностъ и азъ да кажа нѣколко думи. Мене ми се чини, че когато хората правятъ конституции, тѣ ги правятъ за себе, а не за некого друго. Каквито права и да се предвиждатъ въ една конституция, тия права се даватъ само на ония, въ територията на които се прави тая конституция. Азъ немисля, че българската конституция, когато се е правила въ Търново, или когато тя ще се преглѣда подиръ три години, е станжала и ще стане не за българскитѣ поданици, не за българскитѣ граждани, не за хората които живѣятъ вжтрѣ въ България, но предъ видъ, за нѣкои други хора, вънъ отъ територията на държавата, хора, които иматъ особенни теории върху абсолютното право, които могатъ да мислятъ, че живота въ България не е добръ, той като въ България нѣма добри вигоди за живота, нѣма желѣзници и ресторанти; че най-добръ е да стои човекътъ въ Виена, Лондонъ, Америка, Цариградъ или другагдъ, и отъ тамъ да дава умъ на Българетѣ и да имъ казва: Вие, ако направите така, ще бъдете по честити; или, ако нападате на еди-кой, ще бъдете по щастливи; или, ако се гоните помежду си, по-добръ ще бжде. Ми се чини, че ние, ако направимъ такъва конституция, ще убиемъ сами себе си като народъ. Да, свобода да искаме, свободата е даръ Божий, дадена на сичкий свѣтъ; но когато единъ народъ се устроява, той глѣда да оздрави само собственитѣ си права и интереси, и горко на ония народи, които не глѣдатъ, какви права трѣбать тѣмъ, но които глѣдатъ, какви сж абсолютнитѣ права на човѣчеството и се грижатъ не за себе си и за своитѣ права и сждини, а за всичкото човѣчество. Такива народи падатъ подъ самата тежестъ на подобни теории. Че това е така, не ще никакво съмнѣние. Въ самото Свѣщ. Писание намираме Апостолъ Павелъ да казва, че който човекътъ не се грижи за себе си, той какъ ще се грижи за другитѣ? Какво ще се каже за единъ човекътъ, който нѣма грижа за себе си, а се грижи за другитѣ? Това, като е така, мене ми се чини, че въ закона, представената и обсъжданната статия, е

основана на здравий разумъ и на свободата, тъй като предѣжи за свободата посвѣщавана въ България.

Г-нъ Д-ръ Геровъ ще ми позволи да му кажа тукъ едно нѣщо и азъ, като човекътъ, което нѣщо зная отъ това, което се казва право. Г-нъ Геровъ знае твърдѣ добръ, че всѣко право предполага длъжностъ. Нѣма право на тозъ свѣтъ безъ нѣкакво задължение на срѣща. Дава се право на единъ човекътъ, на единъ народъ или на единъ гражданинъ, но този човекътъ или тозъ гражданинъ отговаря съ други длъжности къмъ държавата. Ако сме свободни да говоримъ, ако сме свободни да се събираме, ако сме свободни да пишемъ, отъ друга страна ние сме длъжни да плащаме данѣци, да даваме солдати, да браниме отечеството и да проливаме кръвта си за него. Тия сж длъжности, г-да, които изпълняваме срѣщу правата, които ни се даватъ. Ако приемемъ, отъ друга страна, че единъ Българинъ вѣстникарь, който пише тука, може, — и може би по погрѣшка — да се привождатъ предъ сжлилището и да се осжжда и да се затвара, то какъ да приемемъ че единъ Небългаринъ или Българинъ, но който намѣрилъ за добръ да остави отечеството си и да иде вънка отъ предѣлитѣ му и тамъ да стои и да пише; какъ да приемемъ че той може безнаказано да хули и да кори всичко отъ далечъ, гдѣто може да се случи и да е подкупенъ за да подкопава съществуванието на самата държава; и този човекътъ, най-сетнѣ, има право, свободенъ е, нека се ползува, но ако иска да се ползува съ сичката свобода, която е въ България, нека доде тукъ да понесе и сичкитѣ длъжности, които носятъ сичкитѣ български граждани. Повтарямъ, че нѣма права безъ длъжности.

Знаете ли какво става съ книгитѣ и съ вѣстницитѣ другагдъ? Наистина има свободенъ входъ за книги, вѣстници, както и за стоки въ най-свободолюбивата държава на свѣта, въ тази Америка, която наричатъ днесъ образецъ на свободата; но този свободенъ входъ не е безусловенъ. И въ самата Америка нѣкои нѣща влизать при условия. По нейнитѣ граници се турять тежки гюмруци, и границата се пази съ най-голѣма строгостъ за по-много отъ чуждитѣ стоки; когато влѣзе нѣкоя стока, тѣзи свободолюбиви Американци съ четири очи глѣдатъ какво влиза въ Америка, и при всичкитѣ хубави теории, които подържатъ за свободата, ако видятъ да се внася нѣщо съ цѣлъ да се подкопае основата на Американската република, тѣ ще зематъ тутакси мѣрки, за да отблъснатъ тия нѣща, които иджтъ извънъ отъ границата.

Заради това ми се чини и съмъ убѣденъ, че тази статия сир. ст. 10-а, е на мѣстото си, и тя трѣба да се приеме.

А колкото за гаранцията, г-нъ М-ръ на Правосъдието много добръ се иска: тука имате министерска отговорност.

Казвате, че вхoдътъ може да се запрѣщава на всички вѣстници; то не е възможно; а когато едно министерство, което се предполага, че има довѣрието на Нар. Събрание, на народното представителство, види, че има една книга, или единъ вѣстникъ, който се вниса съ цѣль, не само да подкопае правителството, но може би и самото съществуване на тази народностъ, която сега се възродява на Балканския полуостровъ; ако въ такъвъ случай правителството не земе мѣрки, то ще направи много голѣма грѣшка, то ще бѣде отговорно. И въ това отношение, ако си изпълни длъжността, то нѣма да наруши Конституцията, защото Конституцията е станала за българскитѣ граждани, а не и за всички теоретици, космополити и свободолюбци, които се намиратъ по четиретѣ краища на свѣта. Имате Конституция, на която изпълнението можете да искате, и щомъ Нар. Събрание съзнае, че еди-кой вѣстникъ билъ несправедливо запрѣтенъ, имате право да испитате, имате право да правите интерпелации. Можете да земете и други мѣрки за да узнаете работата. Това запрещение ще се обнародва въ «Държавенъ Вѣстникъ». Ако намѣрите виновни министритѣ, можете да ги осждите, защото всички ще знаятъ за спирането на книгата или на вѣстника. Въ «Държавенъ Вѣстникъ», както казахъ и по-напредъ, ще се обнародва че «еди-кой вѣстникъ, за еди какво писано, се запрѣщава,» и всичкитѣ хора ще знаятъ това. Понеже ще имаме свобода на печата, нека всѣки пише статии, нека пише противъ министритѣ; стига това да става по благороденъ начинъ, и азъ ви увѣрявамъ, че цѣльта, която гоните, пакъ се постига; българската свобода пакъ се постига, пакъ се осъществява, но българската свобода за щастието и славата на България, на българския народъ. (Одобряване).

М-ръ Цанковъ: Нѣма да говоря.

Д-ръ К. Помяновъ: За мене е твърдѣ трудна задача г-да представители, слѣдъ това обяснение, което посрѣщна рѣчта на г-на М-ра на Външнитѣ Дѣла, да дойдъ да кажа нѣщо противъ членътъ.

Азъ като сухъ юристъ нѣма да заобикалямъ, както направи г-нъ министръ, а ще се придържамъ строго о члена, за да види Народ. Събрание, да ли може той да се приеме. Члена, за който е дума, е 10-й. Съ тоя членъ самото министерство не само цензурата въвежда, но и само цензоръ става, а азъ нежелая министръ да бѣде цензоръ. Ще ви го докажа. Първата алинея противорѣчи на втората алинея. Първата алинея казва (чете я): «Внасянето въ Княжеството

на чуждестранни вѣстници, списания и книги е свободно». Втората алинея. «Внасянето на каквато да била книга, вѣстникъ или списание може да се забрани по рѣшение на М-рския Съвѣтъ, обнародвано въ «Държавенъ Вѣстникъ».

Наистина въ законитѣ по нѣкога се вмѣква противорѣчие, но както стои то тукъ, мисля, че за самата цѣль, която искаме да постигнемъ, трѣба да не стои. Едната алинея игнорира другата. Тогава по-добръ е, да се каже изрично онова, което неволно трѣба да допустна, че се гони съ тоя членъ, именно, че внасянето на каква да е книга или вѣстникъ, просто зависи отъ Мин. Съвѣтъ.

Да направимъ М-вото единъ видъ опекунъ, единъ видъ настоятелство, което да настоява и показва: кои книги трѣба да четемъ, и кои да не четемъ, — това ще излезе отъ приеманieto на тозъ членъ, за приеманieto, на който вие що туку аплаудирахте. Ще туримъ Министер. Съвѣтъ въ качеството на опекунъ надъ населението въ България и Мин. Съвѣтъ ще се произнася: кои отъ чуждестраннитѣ вѣстници, книги, било английски, било французски, било български, могатъ да се приематъ и четжтъ въ България и кои не! Ако желаете това, г-да представители, можете да приемете тозъ членъ. И чини ми се, че едва ли ще се намѣри днеска онзи краснорѣчивъ ораторъ, който може да ме разубѣди въ това. Но азъ бихъ желалъ, — като съмъ за жалостъ увѣренъ, че ще приемете члена, да се даде поне каква да е гаранция, именно пакъ въ полза на самата работа, като се приложи въ тозъ членъ нѣщо друго, което азъ мисля за необходимо. Да не стои поне, както е тука, щото каквато и да е книга или вѣстникъ, да е изложена на милостта на Мин. Съвѣтъ. Ако свободата наистина зависи отъ довѣрието къмъ Министерството, както тука се каза, тогава би излѣзло, че щомъ имаме довѣрие къмъ Мин. Съвѣтъ, не ни трѣба вече и никакъвъ законъ за печата.

За това съвѣтъ си нѣма мѣстото, гдѣто ни се приведе за доказателство довѣрие къмъ М-ството. А ще бѣде по-добръ да не е тѣй широкъ члена и да не дава поводъ за различно тълкувание, както сега дава, по-добръ е да се каже, че е запрѣтено внасянето на онѣзи вѣстници и списания, които съдържатъ престошления предвидени въ тозъ законъ. (Гласове: То се разбира!) Щомъ тукъ не е казано, то не се разбира. Както е тука казано, щомъ единъ вѣстникъ напр. Южна България пише противъ днешното правителство, или щомъ другъ нѣкой вѣстникъ пише противъ правителството, може да бѣде забраненъ за Княжеството. Ще чакаме послѣ много врѣме, до гдѣ дойде нѣкое Нар. Събрание и да пита министритѣ за забранението. И тогава хелбети ще отгово-

рятъ нѣщо. Най-сетнѣ и да не отговорятъ нищо, нали ще могатъ да запрѣщаватъ? Азъ ми се чини, че това не е нашето желание г-да представители. Поне, ако се ограничи този толкова широкъ членъ, чини ми се, че пакъ ще се постигне онова, което гони правителството, и работата ще бѣде сполучена.

Зарадъ туй, г-да представители, азъ бихъ предложилъ, като виждамъ, че ще се приеме този членъ, поне да се турятъ и тия думи, които казахъ по горѣ, и които непротиворѣчатъ на вашето желание. Азъ предложихъ да се каже: «Такива вѣстници и такива книги и списания, които съдържатъ престѣпления предвидени въ тоя законъ». Щомъ не се каже така, то бѣдете увѣрени, че който вѣстникъ пише нѣщо противъ правителството, щомъ иска правителството, ще бѣде забраненъ за Княжеството. Вие, искамъ да вѣрвамъ, че нежелаете това.

Попповъ: Азъ отъ тѣзи работи неразбирамъ, но тука се казва, каквато и да е книга; ами нѣкои турски вѣстници ако пишѣтъ нѣщо лошо, ще се спиратъ ли? Ние имаме добрина отъ нѣкои вѣстници.

М-ръ Стоиловъ: Ми се чини, че се иска доста силно въображение, за да се намѣри въ този членъ цензура, която нѣкои искатъ да намѣрятъ. Закона, ако го изучите подобрѣ, ще видите, че той има за основа най-широка свобода на печата. И питамъ тѣзи г-да, да ми покажатъ единъ английски или белгийски законъ за печата, който да поставява свободата на печата въ по-широкъ размѣръ. Какво се казва въ този членъ? Казва се, че внасяние на книги и вѣстници е свободно, могатъ да бѣдатъ вписани и безъ разрѣшението на Мин. Съвѣтъ, само се дава право на М-вото, ако намѣри въ нѣкои книги или вѣстници престѣпления, да може да ги конфискува. Ако приемемъ редакцията, до дѣ ще додемъ? Ще додемъ, да поставимъ Мин. Съвѣтъ да бѣди върху престѣпленията по печата. Пакъ повтарямъ, основния принципъ е свободата на печата, а дава се свобода въ дадени случаи, правителството да може да зима мѣрки, да се предохранива. Заради това не може да се говори, че тукъ се иска нѣкое ограничение на свободата за печата.

Шивачовъ: Азъ мисля, че члена е тѣжъ добрѣ разясненъ, щото не иска никакви други разяснения. Въ първата половина се казва, че всичкитѣ вѣстници, които незаклучаватъ нѣкакво престѣпно съдържание, сѣ свободни. Азъ мисля още, че ако задѣлжаваме българскитѣ граждани, да подлѣжатъ подъ наказание за престѣпления предвидени въ настоящия законъ, когато тѣ напишатъ нѣщо, което врѣди, както частни лица, тѣжъ и правителството, ако тѣ сѣ длѣжни казвамъ, да отговорятъ

споредъ настоящий законъ, азъ мисля, че подъ сѣщето наказание, трѣба да подлѣжатъ и иностранцитѣ. Но понеже нѣмаме възможность да дириемъ никой авторъ, който пише противъ Българина, именно, заради това даваме право на Мин. Съвѣтъ да може да въспира подобни вѣстници. Повтарямъ да кажа, че тоя членъ се туря, защото не сме въ състояние да сѣдимъ иностранцитѣ вънъ отъ държавата, и настоявамъ да се приеме члена.

Д-ръ Я. Геровъ: Азъ мисля, че този параграфъ въ законопроекта не може да се приеме и по други причини. Той нѣкакъ противорѣчи на единъ принципъ на криминалното право, по което не се преслѣдва и наказва престѣплението, но престѣпника, т. е. не се преслѣдва инструмента или произведението на престѣплението. Тукъ престѣпника не можемъ да го намѣримъ, защото той може би да живѣе въ Парижъ или въ Англия; какво да му направимъ? Да накажемъ неговото произведение; но моля ви, вѣстникъ не казва ли се? Прѣстѣпника се наказва а не вѣстника, но може да се прави конфискация. Въ българската територия не се позволява конфискация за подобни произведения. А това е просто конфискувание. Питамъ г-на М-ра на Правосѣдието; ако въ българската територия се турятъ чиновници да наблюдаватъ, че еди кой вѣстникъ, за който Министерскій Съвѣтъ рѣши, да не влиза въ българската територия, и ако нѣкой го донесе тайно, н. пр. въ единъ бисагъ и се намѣри, то ще ли се конфискува? (М-ръ Начовичъ: Конфискувания ставатъ всѣки день по митницитѣ). По митницитѣ е друго. Тукъ е свобода на пресата. Ако се касаше въпроса за *liber est change* или *système protectioniste*, то разбирамъ; но тукъ просто се зима една превентивна мѣрка, една цензура. И ние ще нарѣдимъ единъ персоналъ за цензура, която сѣществува въ нѣкои държави, а ще е позорно да се приеме въ България. Азъ съмъ противенъ да се приеме такова нѣщо, защото ограничаваме свободата на печата. Щомъ се внесе единъ вѣстникъ, който е написанъ вънъ отъ българската територия, той се ползува отъ правото на свободата, и ако съдържа прѣстѣпление, автора му трѣба да се накаже, а не вѣстника, защото обществото иска наказание и наказанието се свършва върху прѣстѣпника, а не върху неговото произвѣдение.

М-ръ Цанковъ: Г-нъ Геровъ дойде на това, което щѣхъ по-напрѣдъ да кажа, и сега, когато разви своята мисль, още по-добрѣ ме освѣтли, че той нѣма право; (веселостъ) защото този законъ именно правимъ, за да опазимъ българскитѣ граждани отъ несправедно наказание. Въ Конституцията се казва, че единъ прѣстѣпникъ по пресата се на-

казва. Т. е. Ако автора го нѣма наказва се издателя, ако издателя го нѣма—тогава раздавача. Дѣто ще каже трѣба да го накажемъ. Но тукъ се само казва: преслѣдва се. Бато уловите издателя, то се знае, че раздавача не е кривъ, и въ изслѣдванието пакъ естествено е, че прѣстѣпника ще се накаже. Сега питамъ: ако н. пр. писателя се пренесе вънъ отъ територията, и зима тукъ раздавачъ да раздава вѣстниците, какво ще прави съда или властътъ? Ще улови раздавача. Дѣто ще каже, че тази книга е прѣстѣпна и онзи, който я направилъ трѣба да се накаже. Кого ще накаже съда? Раздавача. Ще го питатъ, кѣдѣ е прѣстѣпника? Той ще каже, той е въ Парижъ, Лондонъ или дѣто е вече. Съда какво трѣба да направи? (Д-ръ Геровъ: Ще накаже него). Дѣто ще каже, че ние правимъ законъ, раздавача да не се наказва, за това зимами мѣрки щото отъ прѣстѣпника да не зима нищо въ рѣцѣ. А М-рскиятъ Съвѣтъ ще съди, да ли е прѣстѣпно нѣщо или не, за да не туря въ неизвѣстностъ нашитѣ граждани, които би могли инакъ невинно да подпаднатъ подъ наказание. За това моля да се приеме, защото не само въ нашата държава, но даже и въ най-конституционнитѣ държави, даже и въ републикитѣ може да се запрѣщава влизанието на иностранны вѣстници. (Гласове: Съгласно, исчерпано е).

Балабановъ: Азъ отказвамъ ако Нар. Събрание намѣри за исчерпано.

Д-ръ Геровъ: Ми се чини, че въ голѣма неизвѣстностъ се намираме. Члена се прави ужъ да предпазимъ нашитѣ граждани да не подпадатъ подъ наказание. Но прѣдполага се друго; ако нѣкой написалъ единъ членъ тукъ и не е извѣстенъ, кой отговаря? (Гласове: Печатаря). Тогава защо не правимъ, законъ да запазимъ него? А тукъ казахте, че

го правимъ за туй за да запазимъ онѣзи, които би го раз, насяли да не подпаднатъ подъ наказание; защото онзи който издава, ще се накаже. Азъ написвамъ единъ членъ и се неподписвамъ, и тукъ печатаря може да пострада. Запазете и него тогава.

Предсѣдателъ: Който приема чл. 10 отъ законопроекта, да си дигне рѣката. (Болшинство). Ще опредѣля дневния редъ за идущето Събрание.

I. Продължение за разгледанието законопроекта за наказания на престѣпления по печата.

II. Законопроекта за октроа.

III. Законопроекта за кмѣтскитѣ намѣстници.

IV. Разгледанье на законопроекта за измѣнения на «врѣмнитѣ наредби за акциза на тютюня.»

V. Второ четение законопроекта за горитѣ.

VI. Второ четение законопроекта за недоборитѣ и законопроекта за събиране смрадлика.

VII. Предложение отъ г-на М-ра на Правосъдието за домашнитѣ актове при продажбата.

VIII. Врѣменна тарифа за вноситѣ стоки на Турция Романия и Сърбия.

IX. Запитвание отъ г-на Аннава къмъ Военното Министерство.

X. Запитвания отъ г-на Шивачова:

а) Къмъ г-на Министра-Президента; и

б) Къмъ г-на Министра на Правосъдието.

XI. Запитвание отъ г-на Каменъ Симеонова къмъ г-на Министра на Външнитѣ Дѣла.

XII. Второ четение на избирателний законъ.

Днешното Засѣдание се закрива и засѣдание ще има въ сѣбота на 2 часа слѣдъ обѣдъ.

(Конецъ въ 7 часа и 20 минути).

Предсѣдателъ: **Д. Грековъ.**

Секретари: { **Н. Шивачовъ.**
Д-ръ Цачевъ.

Подпредсѣдатели: { **Иванъ Симеоновъ.**
Ат. Минчовъ.

Директоръ на Стенографическото Бюро: **А. Безеншекъ.**